

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

**Rizikové chování středoškolské mládeže při užívání digitálních
technologií**

Diplomová práce

Autor: Bc. Stanislav Holeček
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Ing. Jan Branda
Oponent práce: Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Stanislav Holeček
Studium:	P17K0322
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Rizikové chování středoškolské mládeže při užívání digitálních technologií
Název diplomové práce AJ:	Risky behaviour of high-school teenagers when using digital technology

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je zaměřena na problematiku rizikového chování středoškolské mládeže ve vztahu k digitálním technologiím. Teoretická část vymezuje základní potřebné pojmy jako rizikové chování, digitální technologie a s nimi spojená rizika. Dále se také zaměřuje na charakteristiky zvolené cílové skupiny, kterou je středoškolská mládež. Empirické šetření bude realizováno prostřednictvím kvantitativního výzkumného přístupu, konkrétně dotazníkovou metodou. Jeho cílem bude zjistit informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajícím s užíváním informačních technologií. Cílem diplomové práce je zjistit informovanost středoškolské mládeže ohledně tématu rizikové chování při užívání digitálních technologií

BAUMAN, Zygmunt. Individualizovaná společnost. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2004. 290 s. Myšlenky; sv. 19. ISBN 80-204-1195-X. CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3. KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče. Vyd. 1. Olomouc: Net University, 2010. ISBN 978-80-254-7866-0. KRAUS, Blahoslav. Sociální deviace v transformaci společnosti. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2. NAKONEČNÝ, Milan. Úvod do psychologie. Praha: Academia, 2005. 507 s. ISBN 80-200-0993-0. ONDREJKOVIČ, Peter. Negatívne stránky individualizácie mládeže. 1. vyd. Bratislava: Pedagogická fakulta UK, 1997. 101 s. ISBN 80-8868-17-3. PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. 6. aktualizované rozšířené vydání, Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6. ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, ?2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7. VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Ing. Jan Branda
Oponent:	Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne 31. 03. 2019

.....

Bc. Stanislav Holeček

Poděkování

Na těchto řádcích bych rád poděkoval všem, kteří přispěli ke vzniku této diplomové práce. Děkuji panu Ing. Janu Brandovi za ochotou, vstřícnost a cenné připomínky při vedení diplomové práce. Dále bych rád poděkoval své rodině, hlavně manželce Denise za velkou podporu a hluboké pochopení během studia. Poděkování také patří kolegům pedagogům a všem respondentům, kteří pomohli realizovat empirické šetření.

V Pardubicích dne 31. 3. 2019

.....

Bc. Stanislav Holeček

Anotace

HOLEČEK, Stanislav. *Rizikové chování středoškolské mládeže při užívání digitálních technologií*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 75 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na problematiku rizikového chování středoškolské mládeže při užívání digitálních technologií. Teoretická část vymezuje charakteristiku zvolené cílové skupiny, kterou je středoškolská mládež, změny v průběhu dospívání a rizika spolu s faktory spojenými s tímto životním obdobím. Dále vymezuje pojmy spojené s digitálními technologiemi, rizikové jevy v kyberprostoru a nástroje a mediální kanály, prostřednictvím kterých dochází ke vzniku rizikového chování.

Empirická část práce zjišťuje prostřednictvím kvantitativního výzkumného přístupu informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajících z užívání digitálních technologií. Pro výzkum byla zvolena metoda dotazníku.

Klíčová slova: rizikové chování, kyberšikana, digitální technologie, středoškolská mládež

Annotation

HOLEČEK, Stanislav. *Risky behaviour of high-school teenagers when using digital technology*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 75 pp. Diploma Dissertation.

The diploma dissertation on risk behavior of high-school students while using digital technology. Theoretical part sets the characteristics of the target group – those are the high-school students, the changes during adolescence and risks that appear during this stage of life. Further there are set terms related to digital technology, risk events in cyberspace, tools and media channels through which the risk behavior is encountered.

Empirical part of the thesis summarizes quantitative research outcome. The survey was focusing on awareness of the high-school students about the risks related to usage of the digital technology. The survey was conducted by a questionnaire.

Key words: risk behavior, cyberbullying, digital technologies, high-school students

OBSAH

Úvod	8
1 Středoškolská mládež	10
1.1 Specifika osobnosti ve středoškolském věku.....	11
1.2 Současná středoškolská mládeže - generace Z	14
1.3 Rizikové chování středoškolské mládeže	17
1.3.1 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování.....	19
2 Digitální technologie jako prostředek rizikového chování.....	23
2.1 Digitální technologie.....	23
2.2 Rizikové jevy internetové komunikace.....	25
2.2.1 Kyberšikana	25
2.2.2 Nástroje a mediální kanály kyberšikany.....	27
2.2.3 Projevy kyberšikany	30
3 Empirická část.....	35
3.1 Výzkumné cíle a stanovení hypotéz.....	35
3.2 Výzkumná metoda a sběr dat	36
3.3 Výzkumný soubor, charakteristika respondentů	38
3.4 Vyhodnocení a interpretace výzkumného šetření	40
4 Ověřování hypotéz	51
5 Závěr výzkumného šetření	60
Závěr	62
Seznam použité literatury a zdrojů	65
Seznam grafů a tabulek.....	73

Úvod

Česká republika stejně jako celý svět je ve všech sférách života ovlivněna digitálními technologiemi. Rychlý vývoj těchto technologií a široké spektrum nabídky je důvodem toho, že se tento pokrok stal neodmyslitelnou součástí našich životů. Hlavním nástrojem, který je zprostředkovatelem vstupu do virtuálního světa, je bezpochyby internet. Síla vlivu tohoto fenoménu nepřináší pouhá pozitiva, ale i negativa. Je to prostor, který je návykový, nemá limity a skrývá v sobě mnohá nebezpečí, a to zejména pro mládež a dospívající, kteří tvoří nejrizikovější skupinu.

Současná generace dospívajících je první generací, která se narodila do prostředí prostoupeného špičkovými moderními technologiemi a je pro ni přirozené žít s nimi a intuitivně je ovládat. Reálný a virtuální svět vnímá jako celek, je to pro ni svět, kde se slučuje vše – hudba, filmy, celebrity, kultura, móda, trendy a podobně. V době informačního přetížení je generací, která upřednostňuje digitální formát před tištěnými periodiky, publikacemi a knihami. Přes nástroje a mediální kanály sdílí své pocity, názory, zážitky, fotografie nebo videa. Toto prostředí, stejně jako to reálné, má ale i stinné stránky v podobě sociálně patologických jevů. Jedním z nich je nová forma šikany, pro kterou odborníci, kteří se jí věnují, používají termín kyberšikana.

Tato tematika inspiruje mnohé autory k publikační činnosti. Specifika adolescentního věku rozkrývají ve svých publikacích například autoři Vagnerová, Slaměník a Říčan. Zajímavé poznatky ve vztahu k rizikovému chování pohledem sociální pedagogiky přinášejí publikace zejména Krause. I mezi zahraničními autory lze spatřovat zájem o toto téma, a to především na Slovensku, kde je v tomto ohledu vyhledávaným autorem Ondrejkovič. Fenoménu digitálních technologií se věnuje čtivou formou Zikmundová, rizikům ve virtuálním světě pak Helus, Kopecký a Szotkowski nebo Eckertová.

I pro mne je tato tematika velice blízká. Inspirací k napsání diplomové práce, která se problematikou rizikového chování středoškolské mládeže v prostředí digitálních technologií zaobírá, je moje profesní zaměření. Jsem mistrem odborného výcviku na střední odborné škole a právě toto prostředí a studenti mne přivedli k myšlence zaměřit se právě na toto téma. Zároveň mi také mé pracoviště posloužilo jako jedno z výzkumných terénů k empirické části práce.

Cílem diplomové práce je zjistit informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajících z užívání digitálních technologií.

Teoretická část vymezuje charakteristiku zvolené cílové skupiny, kterou je středoškolská mládež, změny v průběhu dospívání a rizika spolu s faktory spojenými s tímto životním obdobím. Dále vymezuje pojmy spojené s digitálními technologiemi, rizikové jevy v kyberprostoru a nástroje a mediální kanály, prostřednictvím kterých dochází ke vzniku rizikového chování.

Empirická část práce zjišťuje prostřednictvím kvantitativního výzkumného přístupu informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajících z užívání digitálních technologií. Pro výzkum byla zvolena metoda dotazníku.

Diplomová práce by s ohledem na svůj obsah mohla najít využití u pedagogů a studentů, kteří se o danou problematiku zajímají. Zájem by mohla podnítit i u rodičů, jejichž děti se s riziky kyberprostoru setkaly, nebo jsou tímto rizikem ohroženy.

1 Středoškolská mládež

Tato etapa života je pro člověka specifickým obdobím, které s sebou přináší touhu experimentovat, testovat své možnosti, ale i zažívat různá dobrodružství a poznávat nové věci. Je také obdobím, kdy člověk prožívá svá první velká zklamání a bolesti, které se mu neodmyslitelně zapíší do paměti. Taková zkušenost může být spouštěcím mechanismem k rizikovému způsobu chování. Odborníci se snaží o tomto životním období shromáždit co nejvíce informací a analýzou těchto faktů dospět k závěrům, jak hodně se současná generace mládeže liší od té předešlé. Jde-li o vymezení, kdo je středoškolskou mládeží, je nutné zaměřit se na toto období právě skrze poznatky současných autorů, kteří se jim ve svých publikacích věnují.

Jak je v následujícím textu uvedeno, toto období je specifické nejen svojí rozmanitostí, ale také mnoha termíny, kterými je v odborné literatuře nazýváno. Jedním z těchto termínů je **adolescence** (z latinského „*adolescere*“), jež označuje věkový úsek následující po pubescenci a předchází rané dospělosti. „*Adolescence*“ je typickým termínem, který je preferován v psychologii, v lékařských vědách je tento životní úsek označován jako „*dospívání*“ nebo „*dorost*“. Sociologové a především pedagogové ve své terminologii používají poněkud širší označení „*mládež*“ (Macek, 2003, s. 9).

Chceme-li vymezit pojem středoškolská mládež, musíme si nejprve vysvětlit pojem mládež. Toto období nelze pevně ohraničit dvěma časovými body. Na spodní věkové hranici se většina autorů shoduje, avšak horní věkovou hranici mnozí uvádějí rozdílně. Podle Macka (2003, s. 9) lze časově tento úsek ohraničit v rozmezí od 15 do 20 let. Pedagogický slovník vymezuje toto období a definuje mládež „*jako sociální skupinu tvořenou lidmi ve věku přibližně 15 až 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 156). Sak hovoří o tom (2000, s. 13), že „*do této skupiny bývají zařazováni jedinci ve věku od ukončení základní školní docházky do věku ukončení sociální zralosti, převzetí všech rolí dospělých a získání plnohodnotného občanského statutu. Obvykle je za horní hranici považován věk 26 až 30 let.*“ Vágnerová (2005, s. 321) se o tomto období vyjadřuje ze všech autorů nejobecněji, a to tak, že se v podstatě jedná o: „*...přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí.*“

Zde se dostáváme k vymezení toho, kdo je středoškolskou mládeží. Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 253), mládež je skupina mladých lidí v procesu přípravy na povolání. Časově lze začátek tohoto období vymežit koncem povinné školní docházky na základní škole. Za konec tohoto období lze považovat ukončení profesní přípravy jednice následovaný nástupem do zaměstnání či na vysokou školu. Věkově je tento úsek ohraničen od 15 let do zhruba 20 let. Pro potřeby diplomové práce budeme používat toto vymezení dle Vágnerové, neboť nejlépe vystihuje to, kdo je středoškolskou mládeží vzhledem k tématu práce.

1.1 Specifika osobnosti ve středoškolském věku

Jak je z výše uvedeného textu patrné, období, ve kterém se nachází jedinec středoškolského věku, je jistým předělem mezi dětstvím a dospělostí. *„V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždycky je významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci.“* (Vágnerová, 2005, s. 321).

Somatické změny

Somatické změny v tomto období představují výrazný signál dospívání a jsou nejznatelnější změnou. Tento přerod je náповědou, že se z dítěte stává člověk schopný reprodukce. Průvodními viditelnými i pociťovanými jevy jsou růst postavy, proměna proporcí, sekundární pohlavní znaky, funkce pohlavních orgánů, sexuální prožitky atd. (Vágnerová, 2005, s. 326). Lidské tělo, jak uvádí Říčan (2006, s. 191-194), je na vrcholu krásy a pro adolescenta je až hypochondricky předmětem zájmu. Dospívající podle Vágnerové (2005, s. 323-331) své tělo vnímá silně subjektivně a svůj vzhled spojuje s představami o atraktivitě dospělejší podoby zevnějšku. Jeho tělo se stává předmětem pochybností, a to i u nejatraktivnějších jedinců. Není-li jedinec se svým zevnějškem spokojen, může vzhledem k těmto zásadním změnám zažívat problémy, zejména je-li jeho vzhled zpochybňován okolím. Vzhled je v tomto období nástrojem společenského postavení, zárukou snadnějšího přijímání ostatními, především vrstevnickými skupinami. Tento fakt je odrazem nastavení společnosti prezentující kult krásy, který vede k jisté uniformitě. Vzhled je v tomto ohledu pro dospívajícího nástrojem prezentace vlastní identity.

Psychické změny

Toto období je podle Slaměníka (2011, s. 74-75) provázeno psychickými změnami, jejichž průvodními jevy jsou emoční výkyvy, které souvisí ve většině případů s již zmíněnými tělesnými změnami. Typické pro dospívajícího je, že tyto emoce prožívá velmi silně a hluboce, snaží se je pochopit a hledá pro ně vysvětlení. Vývoj, ve kterém se nachází, je pro něj velmi náročným procesem, který je často doprovázen pocitem nejistoty, sníženým sebehodnocením či pochybnostmi o sobě samém. Na druhou stranu se ale adolescentovi díky kognitivnímu vývoji rozšiřuje pohled na svět, na který se snaží vytvořit vlastní pohled a názor. Součástí toho je také hledání odpovědi na svoji roli v takovém světě. To lze doplnit Vágnerovou (2005, s. 333), která uvádí, že „...*dospívající připouštějí variabilitu různých možností.*“ To znamená, že přemýšlejí o možném i nemožném, zvažují různé alternativy, řešení a problémem se zabývají z různých úhlů. Takový způsob přemýšlení odráží fakt, že se již jejich uvažování stává systematictější a především komplexnější.

V oblasti kognitivních procesů je toto období typické tím, že je na vrcholu tzv. fluidní neboli „tekuté“ složky inteligence, pro kterou je příznačná přirozená bystrost. Ta má během života sestupnou tendenci, protože s přibývajícím věkem jsou tyto schopnosti ovlivněny růstem krystalické složky inteligence, která je založena spíše na rozumových zkušenostech. Adolescent je v této fázi, s ohledem na rozumové schopnosti, plnohodnotným partnerem dospělého člověka v jakékoli diskusi (Říčan, 2004, s. 197-200). To lze doplnit zjištěním Blakemorové (2008, s. 267-275), jejíž výzkum byl uveřejněn v časopise *Nature Reviews Neuroscience*. Prezentuje v něm výsledky, které získala prostřednictvím magnetické rezonance adolescentních jedinců. Tato vyšetření prokázala, že právě v tomto období dochází k intenzivnímu vývoji mozku, konkrétně v centru vysokých kognitivních funkcí a procesů. Jejím zjištěním je, že člověk v takovém věku je schopen plného rozhodování, plánování, ale především regulace společensky nevhodného chování, dokáže porozumět druhým lidem a uvědomovat si sebe sama.

Sociální změny

Sociální změny v životě adolescenta jsou svojí významností srovnatelné se změnami somatickými i psychickými. Toto období je typické mnoha sociálními mezníky – ukončením povinné školní docházky, volbou profesního zaměření, začátkem pohlavního

života a změnami občanskoprávního významu, jako je dovršení 15. roku života a následně plnoletosti v 18 letech, z čehož vyplývají určitá práva, ale i povinnosti.

Podle Kerna (2006, s. 162-163) je charakteristickým rysem této etapy **osamostatňování**, prostřednictvím kterého získává jedinec nezávislost na rodině. Touha osamostatnit se ale s sebou přináší mnohá úskalí. Odpoutání od rodiny, redukce rodičovské autority a nadřazenosti jsou dospívajícím komplikovány ekonomickou závislostí na rodičích. Adolescent se cítí být dospělý, sní a plánuje do budoucna, rád by založil vlastní domácnost. Avšak ekonomická závislost mu jeho touhy znemožňuje a v mnoha případech je důvodem konfliktních situací s rodiči a ostatními členy rodiny. Jak uvádí Thorová (2015, s. 418-419), dospívající na takové situace reaguje vyhraněným a v některých případech až extrémním způsobem, což je odrazem nedostatku životních zkušeností a tím pádem nemožností vidět situaci optikou dospělého člověka. Tento boj dospívajícího o hranice nezávislosti je pro rodiče zkouškou vlastních sociálních dovedností a sebeovládání. Rozpor mezi sociální a fyzickou zralostí, konflikty mezi mladou a starší generací a omezování svobody dospívajícího je podle Kause (1999, s. 69) „*odsunem sociální dospělosti*“. Ta se dle autora v posledních letech posunuje směrem nahoru až k hranici 26-28 let a považuje ji za „*sociální retardaci*“.

Ondrejko (1997, s. 38) tento proces v životě dospívajícího nazývá „*sociálním zráním*“, k němuž neodmyslitelně patří **individualizace**. Podle něj je individualizace „*charakterizována snahou jedince o co největší odlišení se od ostatních, hledání identity, vlastního způsobu života. Je procesem, který do značné míry současně podmiňuje vznik nezaměnitelné autentičnosti a neopakovatelnosti jedince se svým autonomním chováním.*“ Tento socializační proces probíhá nejen v rodině a ve škole, ale i v nejrůznějších kolektivech, z nichž má pro adolescenta zásadní význam **vrstevnická skupina**. Podle Macka (2003, s. 58) členství v takové skupině přináší dospívajícímu určitý sociální status a pocit vlastní hodnoty. Tyto vztahy a vzájemná komunikace jsou testem vlastních sociálních kompetencí a zmiňované hodnoty. Kladný či záporný postoj členů vrstevnické skupiny k jedinci se pak zrcadlí v jeho sebehodnocení. Pro adolescenta je velmi důležité právě to, jak si stojí mezi vrstevníky, jakou sociální prestiž taková sociální skupina zastává. Pokud se nedokáže do žádné skupiny zařadit, pociťuje tuto skutečnost jako sociální stigma.

1.2 Současná středoškolská mládeže – generace Z

Doba, ve které se nyní nacházíme, je dobou mnohých změn, které poznamenávají všechny sféry života společnosti a dotýkají se všech osob, které ji tvoří – tedy i dospívajících. Současnost je nazývána dobou postmoderní a podle sociologického slovníku (Jandourek, 2001, str. 188) je postmodernismem označován životní styl a pocit, který v současné společnosti převládá. Typickými znaky postmoderního životního stylu, jak popisuje Bauman (2006, str. 25-58), jsou nespojitost, mnohoznačnost jednání, fragmentarizace a epizodičnost různých sfér lidských činností, ale i tužby a představy o šťastném životě.

Život v postmoderní době je spojen s prezentací vlastní identity a odkazuje k jevu, který v této době nabývá velkého významu, a to k individualismu. V době moderní měl tento pojem kladné asociace, v době současné tomu je naopak a jeho hlavními rysy jsou vědomá izolace od lidí, zejména potřebných, soustředění se na sebe a své nejbližší okolí, neochota spolupracovat, absence solidarity a zánik kolektivismu (Petrušek, Balon, 2011, str. 104). V pojetí německého sociologa Becka (2011, str. 205-206) nemá tento pojem až tak negativní konotaci. Podle něj individualizace jednotlivce vyvažuje z předem určených norem a povinností. Na straně druhé ztrácí vnitřní stabilitu, musí se rozhodovat sám a tím také na sebe přebírá veškerá rizika, která z takového jednání plynou. To lze doplnit myšlenkou Baumana, který říká, že „*individualizace přináší stále většímu množství mužů a žen nevídanou svobodu experimentovat, přináší však také neslýchaný úkol vyrovnávat se s jejími důsledky.*“ (Bauman, 2004, str. 64).

Ve svém vývoji je mladý člověk vystaven řadě různých situací a problémů, které ho formují pro jeho budoucí život. Neodmyslitelně je ovlivněn společností a výše zmiňovaným fenoménem individualismu. Většinu hodnot přebírá od dospělejších jedinců – rodičů, prarodičů, učitelů apod., utváří si postoje, které mu napomáhají v orientaci v sobě samém a ve vztazích k druhým. Potýká se také s mnoha problémy, které jsou typické právě pro tento životní úsek, jako je školní úspěšnost, potíže spojené s životem v rodině, s vrstevníky, vztahy k druhému pohlaví, ale i problémy celospolečenské. Současná česká mládež představuje pomyslné zrcadlo společnosti a je důležité, jaký hodnotový systém preferuje, zejména s ohledem právě na prohlubování nežádoucích individualistických zájmů a potřeb. Aktuální problémy v životě mládeže je nezbytné sledovat v kontextu společenských změn, protože takové poznatky jsou výpověďmi o stavu a budoucím vývoji celé společnosti.

Bílá kniha Evropské komise (2002, s. 8) uvádí, že sociologické, kulturní i hospodářské podmínky, v nichž žije současná mládež, jsou odrazem demografických změn, proměn společnosti, chování jednotlivců, vztahů ve společnosti a poměrů na trhu práce. Tento dokument konstatuje tři zásadní zjištění, a to, že:

- doba mládí se prodlužuje – mladí lidé vstupují do jednotlivých etap života jako např. ukončení vzdělání, vstup na trh práce, založení rodiny atd. ve vyšším věku,
- život neprobíhá přímočaře – dochází k překrývání jednotlivých životních úseků, např. člověk může být zároveň studentem, současně se starat o rodinu, shánět práci anebo bydlet s rodiči; ani společnost nenabízí stejné jistoty jako dříve ve formě zajištěného postavení, sociálních dávek apod.,
- běžné, kolektivní modely ztrácejí význam a jsou nahrazovány životními osudy, které nabývají stále individuálnějších forem – etapy, v nichž se jednotlivci věnují rodině, manželství a povolání, neprobíhají standartním způsobem.

Generace současných středoškoláků, nazývaná generací Z, je narozena v průběhu devadesátých let dvacátého století a na přelomu milénia. Jak uvádějí Bergh a Behrer (2012, s. 24) nejčastější datování narození členů této skupiny se udává v letech 1995-2010. Ekvivalenty, se kterými se lze v souvislosti s touto generací setkat, jsou pojmenování jako Bubble Wrap Kids, The New Millennials, Digital Natives, Zees, Zeds, Screenagers, Wired Generation, iGen či Gen Next (McCrindle, 2014, s. 114).

Sladek a Grabinger (2018, s. 1-12, online) charakterizují členy této skupiny:

- jako první generace se narodili do světa, kde vše reálné, tedy hmotné, má svůj virtuální ekvivalent,
- hmotný a virtuální svět vnímají jako jeden celek,
- od raného dětství jsou konfrontováni s technologickými novinkami,
- jsou technologicky nejgramotnější generací, technologie vnímají jako něco, co zde vždycky bylo, a jejich ovládání jim přijde naprosto intuitivní a automatické,
- vzhledem k dostupnosti veškerých informací jsou neobyčejně kreativní,
- na základě neustále nových podnětů z videoher, videí na You Tube a televize se učí převážně vizuální formou,
- zvládají hned několik činností najednou, jsou schopni přecházet od jednoho úkolu k druhému, avšak na úkor kvality,

- svými rodiči jsou vychováváni k individualismu, jsou jimi neustále povzbuzováni, vedeni k realistickému pohledu na svět a hledání vlastní životní cesty, znatelná je i snaha rodičů předávat jim veškeré životní zkušenosti.

Tato generace má, jak uvádí McCrindle (2014, s. 64), nakročeno k tomu stát se nejvzdělanější generací vůbec, a to díky tomu, že začíná se studiem v podstatně ranějším věku nežli generace předchozí. V souvislosti s tím se ale také razantně prodlužuje doba, kdy své studium ukončuje. O generaci současných středoškoláků můžeme s jistotou říci, že stále nosí počítač u sebe. Marketingová studie Marcie Merriman ze společnosti Ernst & Young (2015, str. 3, online) uvádí základní přehled vlastností, kterými tato skupina dospívajících disponuje. Jsou to:

- sebevědomí
- vytrvalost
- realismus
- inovativnost
- samostatnost.

Podle autorky studie jsou tyto vlastnosti dané skutečností, že generace Z nepoznala svět před 11. zářím 2001. Z toho je jasná přizpůsobivost této generace ke skutečnostem souvisejícím s rychle se měnícím světem plným různých hrozeb vyžadující realistický přístup a inovativní myšlení. Americká psychologka a profesorka sociologie na Massachusetts Institute of Technology Sherry Turkle ve svém rozhovoru pro New York Times (2018, online) hovoří o svém přesvědčení, že si generace Z začíná uvědomovat značnou škodlivost všech přístrojů, které s sebou nosí. Jde především o to, že vnímají, že je tyto vymoženosti dnešní doby připravují o pozornost nejen ze strany rodičů. Doslova říká, že *„současná generace prožila značně neuspokojivé dětství a určitě své přístroje nevnímá s nadšením, vidí v nich zdroj možné deprivace. Začínáme pozorovat snahu lidí vydat se na cestu k dobře strávenému času.“* Z toho podle ní vyplývá, že je důležité nepodceňovat význam přímé konverzace. Tento výčet lze doplnit Berghem a Behrerem (2012, s. 24), kteří generaci Z charakterizují jako nejroztříštěnější a nejrozmanitější generaci, jejíž formativní roky budou trvat až 30 let.

Doba, ve které mladí lidé žijí, je velmi rozmanitá a nabízí mnoho životních a alternativních stylů, nad kterými se, jsou-li v souladu s normami společnosti, nikdo nepozastavuje. Mladý

člověk si mezi nimi může vybírat a svobodně si ten sobě vlastní také zvolit. Jeho rozhodování je sice dobrovolné, ale je ovlivněno, jak uvádí Kraus (2014, s. 168-169), výchovou v rodině, sociální pozicí, hodnotami, zvyklostmi, tradicemi, vzděláním a v neposlední řadě také ekonomickou situací. Můžeme se tedy setkat s vyznavači zdravého životního stylu, squatterů, hiphopery, ale i vyznavači alternativních postojů, kteří nesledují televizi, nevlastní počítač, nekonzumují maso atd. Tyto styly jsou stejně rozmanité, jako je doba a podmínky, ve kterých žijeme. S individualizací jako s jedním z hlavních rysů současné mládeže stoupá pluralita možností v dnešním světě při plánování vlastního života (Kraus, 2006, s. 17).

Můžeme tedy konstatovat, že generace dnešních středoškoláků je vlivem okolností, které produkuje dnešní doba, individualisticky zaměřena, odklání se od uniformity velkých značek a hledá pro sebe něco unikátního. I přesto, že si uvědomuje škodlivost digitálních technologií, má potřebu být nepřetržitě online, k čemuž ji dopomáhají datové balíčky operátorů, paušály a téměř všudypřítomné wi-fi připojení. Většinu svého času tráví na sociálních sítích, poslechem hudby nebo streamováním videí. Je zvyklá si vše „googlovat“ a jako zákazník chce vše ovládat a platit mobilem. Nasává do sebe obrovské množství obsahu, který ale dokáže úspěšně filtrovat. Pohybuje se v mimořádném, emotivním, virtuálním světě, který nezachycuje reálná nebo historická fakta, ale je postaven ve většině případů na smyšlených dějích. To vše je o to horší, že pro mnohé se tento neskutečný svět stává světem skutečným. V dnešní době také těžko hledá vzory, a tak, nemá-li vhodný vzor v rodině či blízkém okolí, nemá se s kým identifikovat, protože na obrazovkách svých počítačů, tabletů nebo chytrých telefonů vhodné příklady zřídka najde. Ve stejném smyslu lze hovořit i o hledání opravdových přátel. Těch virtuálních má stovky, jsou to spolužáci, známí, online přátelé, ale v reálu se s nimi většinou nezná, nestýká, nejde s nimi na koncert, zasportovat si apod. Je otázkou, zda vůbec umějí skutečné vztahy navazovat, zda pro to mají potřebnou praxi. Tito lidé žijí pod určitou maskou, protože umějí bravurně ovládat různé filtry, ukazují svůj dokonalý svět a jsou v područí zveřejňování příspěvků, kontroly počtu „lajků“ a počtu sledujících.

1.3 Rizikové chování středoškolské mládeže

Rizikové chování v období adolescence lze podle Sobotkové (2014, s. 39) považovat za přirozenou součást vývoje jedince, který prostřednictvím takového chování testuje hranice svých možností a míru, kam až ve svém jednání může zajít. Dolejš (2010, s. 23) uvádí, že

rizikové chování lze vnímat jako „*souhrn vnějších projevů, aktivit a reakcí adolescenta, které jsou nebezpečné a jež vykazují zvýšený výskyt negativních důsledků pro aktéra a pro jeho sociální okolí.*“

Podle Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018 „rizikové chování zahrnuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince nebo ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování běžného (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog, násilí).“ (MŠMT, 2013, s. 9). Dolejš (2010, s. 20) problematiku doplňuje a uvádí, že „rizikové chování může obsahovat jak vykřikování během vyučovací hodiny (problémové chování), tak i krádeže a šikanu (delikventní chování), lhaní, podvádění (disociální chování), vandalizmus (asociální chování) nebo fyzické ubližování (antisociální chování).“ Sobotková (2014, s. 40-41) shrnuje celý výčet forem rizikového chování do následujícího přehledu:

- záškoláctví
- lhaní
- agresivita, agresivní chování
- šikana, kyberšikana, násilné chování
- obecně kriminální jednání
- vandalizmus
- závislostní chování
- rizikové chování na internetu
- rizikové sexuální chování
- rizikové chování v dopravě
- extrémní rizikové sporty, hazardní aktivity
- užívání anabolik a steroidů
- nezdravé stravovací návyky
- extremismus
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.

Syndrom rizikového chování

Rizikové chování v období dospívání souvisí se syndromem rizikového chování. Experimenty a rizikové způsoby chování jsou do určité míry společností tolerovány jako součást vývoje adolescenta. Takové chování je dočasné a s postupným dospíváním samo vymizí, přičemž ve většině případů nepřekročí hranici zákona. Rizikový způsob života je ale v současné době přijímán stále větším počtem dospívajících bez ohledu na to, že s sebou přináší i určitá rizika do budoucnosti. Projevy takového rizikového chování mohou mít i podstatu trestného činu, což si dospívající ve většině případů neuvědomuje (Sobotková, 2014. s. 45).

Kabíček, Csémy, Hamanová a kol. (2014, s. 34-35) projevy syndromu rizikového chování dělí na:

- zneužívání (abúzus) návykových látek, které ve většině případů nebývá motivováno samotnou potřebou návykové látky, ale snahou zapadnout do vrstevnické skupiny,
- problémové chování, agresivita, delikvence a kriminalita,
- předčasný sexuální život (střídání partnerů, předčasné rodičovství, pohlavní nemoci apod.).

1.3.1 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování

Rizikové chování je ovlivňováno faktory, které se dělí na tzv. proximální a distální. Proximální faktory jsou kategorií zahrnující především vztahy, mezi něž lze zařadit například problematické rodinné vztahy nebo konfliktní vztahy mezi přáteli. Distální faktory jsou ovlivněny prostředím, ve kterém se dospívající nachází. Je to především prostředí s vysokým výskytem kriminality. Jsou to ale i další faktory jako „*genetické, biologické, psychologické, environmentální či socioekonomické*“ (Šolcová, 2009, s. 12-13). Podle Kukly a kol. (2016, s. 327) v současnosti rizikové chování ovlivňují i takové faktory, které se vyvíjejí spolu s naší společností. Pojí se s možností vycestovat, s neomezenou možností sociálních sítí. Ovlivněny jsou také zánikem tradičních manželských svazků, negativními postoji k multikulturalitě, dlouhodobou nezaměstnaností mladých lidí či obecně negativními mezilidskými vztahy. To lze doplnit Ondrejkovičem (2000, s. 221), který v diagnostikování faktorů ovlivňujících rizikové chování neshledává složitosti a souhrnně je nazývá společenskými. Souvisí s celkovou globalizací, která má na svědomí „import“ trestných činů a návykových látek.

Rizikové faktory na úrovni rodiny

V této souvislosti hrají významnou roli rodiny, jejichž fungování částečně nebo úplně selhává. Jde především o rodinné prostředí, kde je vážně ohrožen vývoj a prospěch dětí. Podle Sobotkové (2001, s. 33) jsou to tzv. rodiny disfunkční „*v nichž jeden nebo více členů produkuje sociálně nežádoucí chování, např. užíváním návykových látek.*“

A právě tyto rodiny, které vykazují disfunkci, jsou nejvýznamnějším rizikovým faktorem. Sobotková (2001, s. 33) vymezuje znaky disfunkční rodiny, které jsou příčinou rizikového chování v období dospívání, následovně:

- uvolněné, neuspokojivé manželské či partnerské vztahy,
- pasivní rodinná komunikace, která je důsledkem častých nedorozumění,
- ignorace a odmítání individuálních potřeb a přání členů rodiny,
- vzájemné obviňování, moralizování a nadávání,
- vyhýbání se odpovědnosti,
- nefunkční pravidla,
- nejasné rozdělení rolí a činností v domácnosti,
- rodinné konflikty,
- málo společných aktivit,
- nejasné vymezení hranice mezi členy rodiny.

K rizikovým faktorům na úrovni rodiny se v této souvislosti připojuje i Vágnerová (2005, s. 400), která k tomuto dodává, že jakmile dospívající vyrůstá v bezcitném, emočně chladném prostředí, nevytvoří se u něj prosociální citění. Takový jedinec se snaží na sebe upozornit třeba i nežádoucím chováním, vandalismem, agresí apod.

Tento výčet lze uzavřít Smrčkou (1972, s. 43), který s ohledem na výskyt rizikového chování adolescentů klade velký důraz právě na vliv rodiny. Je toho názoru, že investovaný čas a dobrý příklad rodiče při výchově v raném dětství se mnohonásobně zúročí v pozitivním slova smyslu právě v období dospívání. Z tohoto pohledu je tedy zapotřebí hledat příčiny nežádoucího chování právě v raném dětství, kdy rodiče neplní dostatečně své role.

Rizikové faktory na úrovni školy

V životě člověka hraje školní prostředí významnou úlohu – jednak se podílí na utváření osobnosti, jednak na samotné socializaci. Nelze zpochybnit, že i přes značné změny ve školním prostředí má škola stále výchovně vzdělávací funkci (Kraus, 2015, s. 109). Ale i přes tuto funkci může v prostředí školy dojít k podnícení vzniku rizikového chování. Nejčastějším rizikovým faktorem, jak uvádějí Čáp a kol. (2009, s. 139-141), je kvalita vztahů mezi studenty a učiteli. V tomto ohledu se jedná především o učitele, kteří o studenty neprojevují zájem a v jejich schopnostech je podceňují. To lze doplnit slovy Matouška a Matouškové (2011, s. 75), kteří uvádějí, že spouštěčem rizikového chování může být agresivita učitele, což může vést k šikaně ve třídě. Lze se shledat i s tím, že učitel žáka, který je v určitém ohledu slabší než ostatní, stigmatizuje. To může nahrát agresorovi k beztržnému napadání takového jedince. Hroncová a Kraus (2006, s. 233-239) se stejně jako výše zmínění autoři shodují na tom, že nejčastějšími příčinami nežádoucího chování je právě nevhodný přístup učitele k žákovi. Za další rizikové faktory uvádějí nezáměr o studijní obor, snahu předvést se před partou vrstevníků, nedostatečnou zralost, labilitu nervové soustavy a nezvládání zátěžových situací. Dalším významným rizikovým faktorem v prostředí školy je podle Čápa a kol. (2009, s. 139-141) nedodržování Minimálního preventivního programu jako základního preventivního opatření proti rizikovému chování, kdy škola nedokáže v dostatečné míře zajistit zájmovou činnost. Zde se pak následně otevírá nebezpečí nežádoucího chování dospívajících z nedostatečně smysluplně využitého volného času.

Rizikové faktory na úrovni vrstevníků

V období dospívání sehrává vrstevnická skupina a kontakt s ní velmi důležitou roli. V období adolescence se postupně jedinec odpoutává od rodiny ve prospěch vrstevnické skupiny, jejího vlivu, názorů a postojů ostatních členů (Sobotková a kol. 2014, s. 107). Jak uvádí Kraus (2015, s. 122-123), jedinec nemůže ovlivnit to, s kým bude trávit čas během školní docházky a ve školní třídě, protože se v tomto případě jedná o formálně vytvořenou skupinu. Vrstevníky, se kterými bude trávit svůj volný čas, si však zvolit může. Vrstevnické party mají bezpochyby vliv na celkový postoj jedince a formují jeho názory, postoje a hodnoty v období, kdy rodina a škola ztrácí zásadní vliv.

Zde se pak otevírá prostor pro rizikovou mládež pocházející s disfunkčních rodin, pro které je vrstevnická skupina mnohem důležitější než samotná rodina (Matoušek, Matoušková,

2011, s. 83). Pokud se jedinec dostane do party, jak uvádí Kraus (2015, s. 123), která má závadový charakter, zcela jistě pak hrozí, že mu bude motivem k zapojení se do rizikových aktivit.

Rizikové faktory na úrovni společnosti

Česká republika prošla v posledních desetiletích výraznou transformací, která vnesla do společnosti mnoho nových a doposud neznámých jevů, a to jak s pozitivními dopady, tak i s těmi negativními. Kraus (2015, s. 190-191) uvádí výčet společensky nežádoucích vlivů a problémů, které se promítají do života dospívajících. Jde především o nezaměstnanost, chudobu, bezdomovectví, drogové závislosti, nelátkové závislosti, agresivitu a násilí, alkoholismus a nikotinismus. Podle Machové a kol. (2009, s. 177) za další rizikové faktory lze také považovat i platnost benevolentních zákonů v oblasti návykových látek nebo příslušnost jedince k určité společenské menšině. A právě hojná míra těchto rizikových jevů ve společnosti, jak uvádějí Kabíček a kol. (2014, s. 37), může přispět u dospívajících ke vzniku rizikového chování.

Rizikové faktory na úrovni jedince

I u samotného jedince, aniž by byl ovlivněn negativní výchovou v rodině, rizikovými faktory ve škole, vrstevnické skupině či společnosti, lze výskyt rizikového chování zaznamenat. Faktory, které potvrzují výskyt rizikového chování, uvádějí Kabíček a kol. (2014, s. 36). Jsou jimi především:

- genetické dispozice
- poruchy chování
- chronická nemoc nebo handicap
- nízká sebedůvěra a sebeúcta
- školní neúspěšnost spolu s případným vyloučením ze školy
- nezaměstnanost a nejistá perspektiva budoucnosti
- rodičovství v adolescentním věku.

Podle Matouška a Matouškové (2011, s. 33) je i pohlaví prediktorem rizikového chování. Uvádějí, že ve výkonu trestu je třicetkrát více mužů než žen. Tento značný nepoměr je připisován vrozeně vyšší agresivitě mužů.

2 Digitální technologie jako prostředek rizikového chování

Kyberprostor je virtuálním světem, který tvoří paralelu ke světu hmotnému a je tvořen infrastrukturou počítačových, komunikačních a informačních systémů. Významnými z jeho vlastností jsou neustálá proměnlivost, teritoriální neomezenost, globalizovaná komunikace a interakce. A právě to jsou důvody, proč do kyberprostoru denně vstupujeme, využíváme a děláme si z něj nepostradatelného pomocníka. Nicméně kyberprostor má i vlastnosti, které s sebou přináší určitá rizika ohrožující nejen dospívající. S minimálními náklady lze jeho prostřednictvím páchat nekalosti i s mezinárodním přesahem.

Současná středoškolská mládež patří ke generaci, pro kterou je naprosto přirozené každodenní využívání digitálních technologií, prostřednictvím kterých vstupují do kyberprostoru. Vliv těchto médií je natolik silný, že pro ně představuje hlavní zdroj poznání a informací. Mnohdy jsou tato média i jediným zdrojem zábavy v jejich volném čase, což s sebou přináší již zmiňovaná rizika.

Online prostředí je v současnosti fenoménem v komunikaci především mezi dospívajícími, ale jen malá část z nich je informována o negativních dopadech takovéto komunikace. V online prostředí odpadají sociální i fyzické aspekty, které jsou významným činitelem komunikace v reálném prostředí. A právě to online komunikaci ovlivňuje, protože v ní nehraje roli sociální prostředí původu uživatele, postavení či moc. Obdobně se stírají rozdíly ve fyzickém vzhledu, věku, pohlaví či rase komunikujících osob. V souhrnu jsou to právě ty skutečnosti, které nahrávají útočníkům podle svých potřeb měnit vlastní identitu a snáze získat a zmanipulovat oběť (Boudorides, 1995).

2.1 Digitální technologie

Principem digitálních technologií je zprostředkování a přenos digitálního obsahu, jehož vstupní data jsou za pomoci zařízení převáděna z analogového signálu na digitální (Brookshear, Smith a Brylow, 2003, s. 58). Jak uvádí Zikmundová (2010, s. 52), digitální technologie jsou spojovány s výrazy jako „*elektronická média, multimédia, ICT – informační a komunikační technologie, kyberkultura, www – světová internetová síť atd.*“ Mezi média, která jsou přenašeči digitálního obsahu, patří především:

- stolní počítače
- notebooky

- tablety
- chytré telefony
- DVD přehrávače
- digitální fotoaparáty
- scannery
- kopírovací zařízení atd.

A právě taková zařízení jsou v dnešní době běžnou výbavou nejen každé domácnosti, ale především jsou trendem a nezbytným doplňkem středoškolské mládeže.

Masové rozšíření počítačů a mobilních telefonů, které umožňují nepřetržitý přístup k internetu, představuje právě pro adolescenty prostor svádějící k rizikovému chování. Internet je současným fenoménem, který lidi nejen spojuje, ale také izoluje, zásadně ovlivňuje sféru komunikace a mezilidských vztahů. Podle Heluse (2009, s. 80) „*internet nabízí prostředí bez zábran (disinhibited environment). Ve virtuálním světě slábnou zábrany, které nás jinak, ve světě reálném, omezují. Slábne úzkost, že budu odhalen jako hloupý či trapný, mohu se prezentovat, jak si zámam.*“ V novodobé společnosti má na svědomí absenci a do jisté míry i nemožnost sociální kontroly a z toho vyplývající rizika. Slovy Eckertové (2014, s. 87) „*ne všichni uživatelé internetu smýšlejí poctivě. Proto je důležité rizika včas rozpoznat.*“ Vzhledem k těmto rizikům vznikla potřeba tento prostor definovat a integrovat do legislativních dokumentů. V České republice je to Zákon č. 181/2014 Sb. o kybernetické bezpečnosti a o změně souvisejících zákonů, který tento prostor definuje jako „*digitální prostředí umožňující vznik, zpracování a výměnu informací, tvořené informačními systémy, a službami a sítěmi elektronických komunikací*“ (§ 2 zákona č. 181/2014 Sb.).

Komunikačním fenoménem jsou v rámci internetu sociální sítě. Sociální sítě jsou, vedle elektronické pošty, nejvyužívanější ke komunikaci, ale také nejvhodnějším prostředím pro rizikové chování. Černá a kol. (2013, s. 28) sociální sítě popisují jako „*webové služby, které umožňují uživatelům vytvořit si vlastní profil (zpravidla veřejný nebo poloveřejný), upravit jej podle své představy (do značné míry), přátelit se s jinými uživateli, vytvářet seznam přátel, nahrávat a sdílet fotky, videa, jiné materiály a další. Nejpodstatnějším atributem sociálních sítí je možnost kontaktu s ostatními a sledování toho, co druzí dělají (v podstatě v reálném čase).*“ Největším preferencím se v tomto ohledu dostává sociálním sítím jako Facebook, Twitter a Instagram.

2.2 Rizikové jevy internetové komunikace

Život současné mládeže je neodmyslitelně spojen s kyberkulturou, to znamená s prací s počítačem, internetem, sociálními sítěmi. V tomto virtuálním prostředí má každý jedinec volný přístup k informacím, ale zároveň má svobodu v tom, které si vybere jako věrohodné a jak s nimi naloží. Výhody těchto vymožeností jsou spojeny s konzumní globalizovanou společností a s vysokou návykovostí.

Virtuální prostředí umožňuje komunikaci, kterou doprovází mnoho procesů ovlivňujících její obsah i formu sdělení. Mnohé procesy umožňují uživateli komunikovat bez potřeby verbální a neverbální složky. K významným procesům zahrnujícím rizikové chování v online komunikaci lze zařadit tzv. online disinhibiční efekt, pro který je typické odložení zábran a skrupulí, potlačení nesmělosti, ostychu a plachosti. V jisté podobě lze říci, že může jít i o obcházení tabu a zákazů, což pro aktéra znamená jistou odvázanost či ignoraci norem, které mohou vystupňovat až k anomálnosti. S disinhibičním efektem je také spojen exhibicionismus, porucha vnímání reality a nedostatek fantazie, ale také zvýšená zvědavost, pudové chování či impulzivnost v rozhodování (Vybíral, 2002, s. 277-281). Dle Burianové (2000, s. 17) lze disinhibiči pojmenovat celou škálu „*chování od nezdrovilosti nebo hrubosti až po vyjadřování niterných osobních pocitů jiné osobě užívající právě internetovou síť.*“ O disinhibičním efektu lze hovořit do jisté míry jako o spouštěči rizikového chování v prostředí internetové komunikace.

2.2.1 Kyberšikana

Tento poměrně nový fenomén je jednou z forem rizikového chování, se kterým se lze, vzhledem k jeho globálnímu rozměru, setkat po celém světě. Sofistikovanost a dokonalost moderních technologií umožňuje agresorům stále nové způsoby, jak v kyberprostoru šikanovat. Kyberšikana se objevuje nejen mezi dětmi a dospívajícími, ale i u dospělých, a to napříč sociálním spektrem. Lze se s ní setkat kdekoliv – ve škole, na pracovišti apod.

Vzhledem k tomu, že je kyberšikana záležitostí moderních technologií a virtuálního světa, její existence nesahá daleko do minulosti. Její podstatu lze spojit s jevem, který se odehrává v reálném světě, a to s klasickou šikanou. Podle slov Koláře (2005, s. 17) je šikana „*rozbujelelou sociální nemocí ve společnosti*“. Šikana se v tomto pojetí projevuje jak fyzickým, tak i psychickým útokem na objekt zájmu. S nástupem informačních

technologií se ale tato „*nemoc*“ nevyhnula ani virtuálnímu prostředí, ve kterém je nazývána právě kyberšikanou.

Termínem kyberšikana „*označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození obětí*“ (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 5). Hlavním charakteristickým rysem kyberšikany je, že její útoky jsou pouze psychického rázu. Podle Priceové a Dalglesha (2010, s. 51) „*stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.*“

Nejčastějšími projevy kyberšikany jsou:

- „*publikování ponižujících záznamů nebo fotografií (např. v rámci webových stránek, MMS zpráv),*
- *ponižování a pomlouvání v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek,*
- *krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání (např. zcizení elektronického účtu),*
- *ztrapňování pomocí falešných profilů (např. v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek),*
- *provokování a napadání uživatelů v online komunikaci (především v rámci veřejných chatů a diskuzí),*
- *zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť (např. v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek, pomocí SMS zpráv apod.),*
- *vytlačení z virtuální komunity (např. ze skupiny přátel v rámci sociální sítě),*
- *obtěžování (např. opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv)*“ (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 8).

Důsledkem anonymity prostředí internetu oproti klasické šikaně, při které oběť i útočník přichází do fyzického kontaktu, je, že ve většině případů zůstává agresor anonymní. To lze potvrdit slovy Chromého (2010, s. 39), podle kterého moderní komunikační a informační technologie skýtají agresorovi výše zmíněnou anonymitu, a proto má menší obavu z odhalení a z usvědčení z takového jednání. Útok agresora tak může přijít kdykoliv, neboť ani v domácím prostředí oběť, je-li připojena k internetu nebo mobilní síti (GMS), není

v bezpečí. Příčinou vzniku kyberšikany, jak uvádějí Dědková a Šmahel (2013, s. 49), jsou převážně negativní mezilidské vztahy v reálném světě.

2.2.2 Nástroje a mediální kanály kyberšikany

Kyberšikana, jak je uvedeno výše, probíhá ve virtuálním světě prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Útočníkem se tedy může stát kdokoliv, kdo vlastní takové technologie a ovládá média, která mu zprostředkují kontakt s obětí. Vzhledem k neustálému vývoji nových platforem a možnostem internetu není možné popsat úplný výčet nástrojů a mediálních kanálů kyberšikany. Níže se pokusíme popsat dominantní a nejpoužívanější z nich.

Sociální sítě

Podstatou sociálních sítí je možnost kontaktu s ostatními lidmi a sledování jejich aktivit, které provozují v reálném čase. Uživatelé umožňují vytvoření vlastního profilu, který lze upravit podle vlastních představ, přátelit se s jinými uživateli, sdílet a nahrávat fotografie, videa a jiné materiály (Černá a kol., 2013, s. 28). Atraktivita sociálních sítí spočívá v rychlosti komunikace uživatelů, která probíhá přes chatovací pole. Virtuální komunikace tak může probíhat nejen mezi lidmi, kteří se znají v reálném životě, ale i s těmi, se kterými se nelze z nějakých důvodů setkat (Hulanová, 2012, s. 41).

Sociální sítě, jak uvádějí Eckertová a Dočekal (2013, s. 74), jsou ideálním místem pro kyberšikanu. Oběť lze napadnout přes chatovací pole, nebo se stane veřejně napadanou, kdy na ni útočí více uživatelů najednou. Tyto ataky mohou mít formu pomluv, vyhrožování, zesměšňování či vyloučení z virtuální sociální skupiny. Podle Macháčkové (2014, s. 65) jsou nejzneužitelnější důvěrné informace, které o sobě lidé na sociálních sítích uvádějí a sdílejí. Stejně tak Černá (2013, s. 28) považuje za zneužitelné nevhodné fotografie nebo citované myšlenky, které se ve svém důsledku mohou stát terčem posměchu a urážek. Jistým rizikem na sociální síti a prostředkem ke kyberšikaně je, jak uvádí Rogers (2011, s. 34), možnost vytvoření falešného profilu. Takto vytvořený profil pak agresor využívá pro kontakt s ostatními uživateli sociálních sítí.

Instant Messaging

Instant Messaging je synchronním prostředkem komunikace, který umožňuje jednotlivcům mezi sebou komunikovat v reálném čase prostřednictvím zasláního textu.

Podmínkou takové komunikace je online připojení – pak jsou tyto zprávy odesílány i přijímány okamžitě. Způsob takové komunikace je populární nejen mezi dospívajícími, ale i mezi dospělými. Nejznámějšími a nejoblíbenějšími zástupci tohoto způsobu komunikace jsou Facebook Messenger, Viber, WhatsApp, Snapchat, Skype apod. (Hinduja a Patchin, 2009, s. 32). Za oblíbeností a rozšířením těchto aplikací stojí především rozvoj chytrých telefonů (smartphonů).

Kyberšikana prostřednictvím těchto aplikací má mnoho podob. Nejčtenější je, jak uvádí Šmahaj (2014, s. 51), taková, že „*agresor většinou oběti zasílá vyhrožující zprávy, nebo v případě získání přístupového hesla rozesílá přes účet oběti kompromitující fotografie či videa dalším osobám.*“

Webové stránky

Webové stránky jsou, podle Kowalskeho, Limberové a Agatstonové (2008, s. 56), místa na internetu se svojí vlastní domovskou doménou a jsou zakládány pro obchodní činnost, sdílení informací či osvětu. Některé jsou ale vytvářeny přímo s účelem kyberšikany.

Velkou pozornost mezi dospívajícími má platforma YouTube.com, která slouží k nahrávání videí. Co do počtu nahraných a shlédnutých videí je nejvyužívanější webovou stránkou. V souvislosti s kyberšikanou se lze, podle Černé (2013, s. 29), na tomto webu setkat například s rizikem happy slappingu.

Blogy

Blogy jsou jednodušší formou webových stránek, jsou snadno ovladatelné a umožňují vkládání nejrůznějších příspěvků – článků, obrázků, videí, fotografií. Mohou mít také podobu online deníku jako jednoho ze způsobů sebe prezentace (Ševčíková, 2014, s. 28). Coby kanál k šíření kyberšikany, jak uvádí Černá (2013, s. 30), umožňují sdílení neexistujících faktů, pomlouvačných komentářů, které následně rozpoutávají lavinu virtuálních útoků.

Diskuzní fóra a chaty

Tyto online komunikační prostředky umožňují uživatelům komunikaci buď v reálném čase – chaty, nebo asynchronně – diskuzní fóra. Komunikace se odehrává v chatovací místnosti, což je vlastně obrazovka monitoru. Chaty a diskuze bývají vždy tematicky zaměřeny a tvořeny informacemi, které jsou pro uživatele zajímavé (Černá, 2013, s. 30-31).

Problematikou těchto komunikačních kanálů je výrazná anonymita, protože uživatel vystupuje pod přezdívkou. A právě díky anonymnosti je velkým rizikem to, že účastník diskuze může komunikovat s osobou, která má falešnou identitu a chce oběť poškodit či zneužít.

Online hry

Online hry jsou velmi obsáhlou a rozmanitou kategorií, která se těší velké oblibě mezi dětmi, dospívajícími i dospělými. Hraní online her umožňuje hráčům oboustranně komunikovat prostřednictvím chatu nebo živého hovoru. V rámci hry může docházet k obtěžování, napadání, vyhrožování či vulgárním výpadům (Černá, 2013, s. 28-29). Kyberšikana v tomto prostředí probíhá, podle Šmahaje (2014, str. 52), „*formou útoků agresorů během plnění úkolů hry, specifické komunikace, v níž se používají akronymy a přezdívky, nebo formou vyloučení z online skupiny hráčů.*“

E-mailové zprávy

Rozesílání e-mailových zpráv je jedním z nejstarších prostředků internetové komunikace, ale zároveň i nejstarším využívaným prostředkem ke kyberšikaně. Podle Vašutové (2010, s. 81) je e-mail „*asynchronním privátním prostředkem, který umožňuje šíření sdělení jednomu nebo více příjemcům.*“

Tato korespondence slouží nejen k posílání a přijímání zpráv, ale i jako přihlašovací systém do dalších programů a aplikací. K přístupu do e-mailové schránky je potřeba zvolit jméno a heslo. A právě heslo bývá často terčem útoku kyberšikany, když prostřednictvím jeho prolomení lze získat přístup k účtu. Agresor pak z adresy oběti, tj. pod její identitou rozesílá zprávy s nevhodným obsahem. V opačných případech může být e-mailová schránka majitele zahlcována nevhodným obsahem, např. výhrušného či zesměšňujícího charakteru nebo obsahem s pornografickou tematikou (Eckertová a Dočekal, 2013, s. 73).

Textové zprávy

Textové zprávy zasílané prostřednictvím mobilních telefonů jsou také hojně využívaným prostředkem k šikanování. Nejčastěji se jedná o textové zprávy obsahující útočné či výhrušné sdělení. Může také docházet k zahlcování množstvím zpráv, kdy agresor odesílá jejich velké množství za sebou, což může v oběti vyvolávat značný neklid. V některých případech útočníci takové zprávy zasílají i z více mobilních zařízení (Rogers, 2011, s. 33). To lze doplnit Vašutovou, Bartlíkovou a Kitlíňskou (2010, s. 80-81), podle kterých může

agresor komunikovat s obětí takovým způsobem, že se domnívá, že si píše s člověkem, kterého velmi dobře zná. Obsahem takové komunikace jsou většinou důvěrné osobní informace, které jsou v důsledku agresorem velmi lehce zneužitelné.

Telefonní hovory

Díky masovému rozšíření mobilních telefonů se i telefonní hovory zařadily mezi prostředky kyberšikany, které mohou mít pro oběť zdrcující následky. Podstatou takové kyberšikany je, jak uvádí Šmahaj (2014, s. 50), obtěžování oběti neustálým telefonováním bez ohledu na čas – tedy délku hovoru, jejich frekvenci a denní dobu. Vaňkátová a kol. (2012, s. 10) k tomu dodávají, že jde především o neustálé prozvánění oběti či obtěžující, výhrušné nebo tzv. tiché hovory. Počty takových hovorů se mohou pohybovat v desítkách až stovkách během několika dnů a není výjimkou, že agresor k těmto účelům využívá i více SIM karet. Agresorovi nejde jenom o to, aby oběť telefon zvedla, ale také o to, aby byla co nejvíce naštvaná a vytočená.

2.2.3 Projevy kyberšikany

Je téměř nemožné vytvořit úplný výčet všech forem kyberšikany, protože neustále vytváří své další mutace a kombinace. Vzhledem k tomuto nepřetržitému vývoji níže uvádíme nejčastější formy, se kterými se můžeme v souvislosti s digitálními technologiemi setkat.

Kybergrooming

Kybergrooming je v rámci kyberprostoru a při virtuální komunikaci závažným rizikovým jevem. Termín kybergrooming „*označuje chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce*“ (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 14). Principem tohoto rizikového jevu je získání důvěrného vztahu agresora, kterým bývá ve většině případů dospělá osoba, s jeho obětí, obvykle nezletilou osobou. Výsledkem takového chování, podle Kopeckého a Szotkowského (2015, s. 36), je ve většině případů sexuální zneužití oběti, fyzické násilí, zneužití oběti pro dětskou prostituci, k výrobě pornografie apod. Tato „*psychická manipulace*“, jak tento jev charakterizují Kohout a Karchňák (2016, s. 49), se nejčastěji vyskytuje v prostředí instant messengerů (Facebook messenger, ICQ, Skype), sociálních sítích (Facebook, Twitter, Badoo), internetových seznamek a různých blogů.

Nejčastější oběti kybergroomingu jsou:

- „děti s nízkou sebeúctou nebo nedostatkem sebedůvěry (lze je snadněji citově či fyzicky izolovat),
- děti s emocionálními problémy, oběti v nouzi (často hledají náhradu za své rodiče a potřebují pomocnou ruku),
- děti naivní a přehnaně důvěřivé (jsou ochotnější zapojit se do online konverzace s neznámými lidmi, obtížněji rozpoznávají rizikovou komunikaci),
- adolescenti/teenageři (zajímá je lidská sexualita, jsou ochotni o ní hovořit)“ (Kopecký a Szotkowski, 2015, s. 37).

Útočníci jsou podle Kopeckého a Krejčí (2010, s. 15) heterogenní skupinou napříč sociálním spektrem, která je složena z uživatelů jak s nízkým sociálním statusem, tak i s vysokým (např. právníci, učitelé, policisté). Není výjimkou, že oběť pachatele zná a je na něm závislá, často bývá známým rodiny oběti. Důvod, proč agresor navazuje vztahy s nezletilými je ten, že nemá sebedůvěru v navazování vztahů s dospělými. Vztahy s dětmi vnímá oproti vztahům s dospělými jako méně ohrožující. Není překvapením, že u většiny útočníků byl diagnostikován patologický zájem o děti.

Kyberstalking

Stalking, podle Kopeckého (2010, s. 3), je „*termín, který označuje opakované, dlouhodobé, systematické a stupňované obtěžování, které může mít řadu různých forem a různou intenzitu. Pronásledovatel svou oběť například dlouhodobě sleduje, bombarduje SMS zprávami, e-maily, telefonáty či nechtěnými pozornostmi (dárky). Ve spojení s využitím ICT u útočníka hovoříme o termínu kyberstalking (cyber-stalking).*“ Kyberstalkingem je myšleno perzekvování druhého člověka pomocí instant messengerů (ICQ), chatu, prostřednictvím VoIP technologií, sociálních sítí apod. Opakovaně zasílané zprávy mohou mít podobu agrese, výhrůžek fyzickým napadením a vydírání (Vašutová, Bartlíková, Kitliňská, 2010, s. 87). Kyberstalker, jak je nazývána osoba, která virtuálně šikaneje druhou osobu, nejčastěji svoji oběť vyhledává mezi veřejně známými osobnostmi, expartnery apod.

Vzhledem k závažnosti tohoto rizikového chování je v České republice od 1. ledna 2010 nebezpečné pronásledování trestným činem a je vymezeno v § 354 Trestního zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb.).

Sexting

Sexting patří k fenoménům dnešní doby a jeho podstatou je výměna sexuálních a erotických zpráv a snímků ve formě fotografií a videí. A právě rozvoj informačních a komunikačních technologií stojí za vznikem sextingu, protože umožňují uživatelům produkovat vlastní elektronické obsahy a okamžitě je sdílet s dalšími lidmi (Blinka a kol., 2015, str. 132). Podle Eckertové a Dočekala (2013, s. 68) fotografie a videa se sexuálním podtextem rozepisují do kyberprostoru samotné oběti sextingu. Tento erotický obsah vyvěšují na internetu nebo ho přeposílají osobám, o které jeví zájem. Oběti jsou schopny takový materiál poslat i zcela neznámé osobě. S největší kumulací takového materiálu se lze setkat na seznamovacích portálech, kde je přeposílání intimního materiálu jistou zábavou

Největším rizikem sextingu je podle Kopeckého a Szotkowského (2015, s. 53) nejen to, že oběť dává k dispozici citlivé materiály, ale i to, že mohou na internetu kolovat i několik let a k jejich zneužití může dojít za dlouhou dobu od jejich vzniku. Objekt z fotografie nebo videa je tak vystaven tzv. harašení, sexuálním útokům, vydírání či vyhrožování ale i zesměšňování.

Spojení sextingu s nezletilými a mladistvými je v České republice klasifikováno jako šíření dětské pornografie, která je považována za trestný čin. Stejně jako kybergstalking je součástí Trestního zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb.), konkrétně § 192 a 193.

Happy Slapping

Dalším jevem spojeným s riziky virtuálního světa je happy slapping. Je jednou z mnoha nebezpečných internetových aktivit a v překladu do českého jazyka znamená spokojené či šťastné fackování. Happy Slapping je „*natáčení reálného fyzického napadení nic netušící oběti. Natáčení fyzického nebo sexuálního útoku a jeho zveřejnění je častým prostředkem kybešikany*“ (Eckertová, Dočekal, 2013, s. 67).

Podstatou těchto útoků je záměrnost, nečekanost a cílenost na náhodně vybrané osoby. V případě happy slappingu bývá v roli agresorů více osob – kompliců, kteří pořizují záznam útoku buď na mobilní telefon, nebo videokameru. Agresorům jde o co nejvíce šokující a originální a ohromující materiál, který zveřejní prostřednictvím internetu. Kritériem úspěchu natočeného videa je co největší počet zhlédnutí a míra brutality.

Typickou cílovou skupinou happy slappingu bývají osoby bez domova či opilí jedinci (Eckertová, Dočekal, 2013, s. 67).

Happy slapping není v České republice trestným činem, avšak jeho skutková podstata může být naplněna trestnými činy, které toto rizikové chování provází nebo jsou jeho výsledkem. Může jimi být např. těžké ublížení na zdraví, nezabránění takovému jednání, neoznámení trestného činu nebo neposkytnutí první pomoci.

Ohnivá online válka (flaming)

Flaming je poměrně častým rizikovým jevem, se kterým se lze při internetové komunikaci běžně setkat. Vašutová a kol. (2010, s. 85) ho charakterizují jako „*ohnivou, krátkodobou hádku probíhající mezi dvěma či více protagonisty.*“ Typickým znakem této agresivní komunikace je vulgární jazyk a lze se s ní setkat zejména v kontextu různých diskusních fór, chatů, emailů, herních serverů apod. Tato interakce je doprovázena urážkami, nadáváním, vyhrožováním apod.

Ve virtuálním prostředí je velmi těžké rozlišit, je-li flaming kybešikanou, či nikoli. Záměrně vyvolané hádky, které nejsou cílené na konkrétní osobu, za kyberšikanu nepovažujeme, ale ty, které agresor cílí na konkrétní osobu se záměrem ji poškodit, již ano. V tomto případě musí i sama oběť takové rizikové chování vnímat jako šikanu (Černá, 2013, s. 26).

Phishing

Dalším rizikovým jevem je phishing, jehož podstatou je získání přihlašovacích údajů od uživatele, nejčastěji souvisejícími s internetovým bankovníctvím. Výraz phishing v překladu do českého jazyka znamená rybaření, což vyjadřuje jeho podstatu – útočník hodí „návnadu“ a čeká na oběť, než se „chytí“. Za pomoci této techniky lze získat velmi citlivé údaje, jako jsou přihlašovací údaje, hesla a čísla kreditních karet. Strategie útočníků bývají velmi propracované, protože věrohodně napodobují oficiální žádosti bankovních či jiných institucí a na základě toho si vynucují od adresáta jeho přihlašovací údaje (Bezpečný internet, 2018, online).

Impersonace - vydávání se za jinou osobu

Kyberšikanu pod názvem impersonace definuje Vašutová (2010, s. 86) jako „*případ, ve kterém jedna osoba využívá získaných identifikačních údajů k tomu, aby se mohla*

vydávat za oběť.“ A jak uvádějí Szotkowski, Kopecký a Krejčí (2013, s. 12), tento druh kyberšikany je mezi útočníky nejoblíbenější. Podstatou takových útoků je krádež identity nebo přístupových hesel k sociálním sítím nebo e-mailové schránce. Cílem těchto útoků je poškodit oběť, tedy osobu, jejímž jménem agresor vystupuje prostřednictvím zpráv nebo falešného profilu.

Denigration - pomlouvání

Cílem pomluv v kyberprostoru je dotyčného člověka poškodit a následně vyloučit ze skutečné i virtuální skupiny (Černá, 2013, s. 27). Agresor záměrně umísťuje na webové stránky, sociální sítě apod. nepravdivé informace o oběti. Tato sdělení bývají zpravidla lživá, urážlivá a dehonestující a agresor má jistotu, že si je na těchto místech přečte co nejvíce lidí. Jak uvádí Černá (2013, s. 27), při tomto druhu kyberšikany není oběť přímo přítomna, ale je v tomto ohledu zacíleno především na přihlížející publikum. Dále dodává, že *„pomlouvání se těžko brání, v kyberprostoru se extrémně rychle šíří a nepravdivé informace pak žijí vlastním životem.“*

Z široké palety internetových hrozeb jsou aktuálně tato považována za nejrozšířenější a svoji povahou nejnebezpečnější.

3 Empirická část

Hlavní pozornost v této kapitole bude věnována informovanosti a postojům středoškolské mládeže spojeným s problematikou rizikového chování při užívání digitálních technologií na vybraných školách v Pardubickém kraji. Bude vymezen výzkumný problém, design dotazníkového šetření spolu se stanovením hypotéz a dílčích cílů. V závěru empirické části bude přednesena analýza a výsledky dotazníkového šetření, které má za úkol odpovědět na stanovené hypotézy.

3.1 Výzkumné cíle a stanovení hypotéz

Empirická část práce si klade za cíl zodpovědět otázku, **jaká je informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajícím z užívání digitálních technologií**. K tomuto byly stanoveny následující dílčí cíle:

1. Ověřit schopnost středoškolské mládeže vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování při využívání digitálních technologií.
2. Posoudit, do jaké míry se studenti setkali s kyberšikanou.
3. Zjistit, jaké postoje zaujímá středoškolská mládež k řešení kyberšikany.

Na základě výše uvedených cílů byly formulovány hypotézy:

Hypotéza č. 1: Předpokládáme, že vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií dokáže správně vysvětlit méně než 50 % dotazovaných studentů.

Tato hypotéza bude podrobena analýze z hlediska typu školy, kterou student navštěvuje. Hypotéza vychází z předpokladu, že typ školy (střední odborné učiliště, střední odborná škola, gymnázium) má vliv na schopnost studenta vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování při využívání digitálních technologií.

Hypotéza č. 2: Předpokládáme, že studenti gymnázia jsou schopni lépe vysvětlit vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií než studenti středního odborného učiliště a studenti střední odborné školy.

Hypotéza č. 3: Předpokládáme, že se více jak 50 % dotazovaných studentů setkalo s kyberšikanou.

Hypotéza č. 3a: Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím studentů a četností setkání s kyberšikanou.

Hypotéza č. 4: Předpokládáme, že studenti středního odborného učiliště se s kyberšikanou setkali častěji než studenti střední odborné školy a gymnázia.

Tato hypotéza bude podrobena analýze z hlediska typu školy, kterou student navštěvuje. Hypotéza č. 4 vychází z předpokladu, že typ školy (střední odborné učiliště, střední odborná škola, gymnázium) má vliv na četnost výskytu kyberšikany. V letech 2015-2016 byla obdobná hypotéza podrobena analýze na základních a středních školách v okrese České Budějovice. Výsledky byly uveřejněny v publikaci Velemínského a kol. (2015, s. 10) „*Kyberšikana u školních dětí v okrese České Budějovice*“. Stejně jako v našem případě byly školy rozděleny na gymnázia, střední školy ukončené maturitní zkouškou (střední odborná škola) a školy ukončené závěrečnou učňovskou zkouškou (střední odborné učiliště).

Hypotéza č. 5: Předpokládáme, že pohlaví studentů má vliv na postoj k řešení kyberšikany.

Tato hypotéza bude podrobena analýze z hlediska individuálního faktoru, kterým je pohlaví studenta. Formulace této hypotézy se opírá o domněnku, že dívky budou mít prosociálnější postoj k řešení kyberšikany nežli chlapci. Hypotéza tedy vychází z předpokladu, že pohlaví má vliv na postoj k řešení kyberšikany.

Hypotéza č. 6: Neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm dotázaných respondentů (město/vesnice) a jejich zkušeností s některým z projevů kyberšikany.

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že respondenti žijící ve městech tráví více času na internetu než respondenti žijící na vesnici. Vzhledem k životnímu stylu se studenti z vesnice s kyberšikanou setkávají méně z důvodu trávení méně času na internetu.

3.2 Výzkumná metoda a sběr dat

Pro výzkumnou část diplomové práce byl vybrán kvantitativně orientovaný výzkum. Vybraná metoda dotazování byla uskutečněna pomocí anonymního dotazníkového šetření. Pro pedagogické výzkumy jde o velmi frekventovanou metodu sběru dat, a to především s ohledem k výhodám, které přináší. Těmito výhodami jsou snadné, ekonomicky

nenáročné získávání informací od respondentů velkého počtu, různého spektra a za velmi krátkou dobu.

Sběr dat byl uskutečněn prostřednictvím anonymního dotazníku, který byl vlastní konstrukce mimo otázku č. 17, která byla převzata z diplomové práce Erlebacha (2017, s. 40). Dotazník obsahoval celkem 17 položek (příloha A). Typy otázek v dotazníkovém šetření byly uzavřené a polouzavřené, které respondentovi posloužily k doplnění vlastní odpovědi. Jedna z otázek byla dichotomického charakteru a nabízela dvě varianty odpovědi (ano/ne). V osmi případech byly použity otázky polytomického charakteru, které umožnily respondentovi odpovědět na danou otázku větším počtem možností. Položky dotazníkového šetření 1-4 získávaly informaci o základních demografických údajích respondentů, položky 5-17 zjišťovaly údaje nutné pro splnění výzkumného záměru. Zhotovený dotazník byl před svým dokončením předložen výzkumnému souboru, kterým bylo 8 studentů středního odborného učiliště. Tímto krokem byla zjišťována srozumitelnost zadání jednotlivých položek dotazníku a správný postup při vyplňování jednotlivých otázek.

Pro výzkumné šetření bylo mezi studenty středních škol rozdáno celkem 300 dotazníků, z toho se vrátilo 280 dotazníků (celková návratnost je tedy 93,3%), 6 dotazníků muselo být vyjmuty z důvodu špatného nebo neúplného vyplnění. Celkový počet kompletně vyplněných dotazníků použitých ke zpracování bylo 274, což činilo 91,3 % z celkového počtu rozdaných dotazníků. Výzkum byl prováděn v průběhu měsíců ledna a února 2019 na třech středních školách v Pardubickém kraji. Jednalo se o Gymnázium a Střední odbornou školu Přelouč, Střední průmyslovou školu chemickou Pardubice a Střední odborné učiliště plynárenské Pardubice. Distribuce dotazníků byla prováděna v papírové podobě a předána respondentům prostřednictvím pedagogů vyučujících na výše uvedených školách. Kritériem pro vyplnění dotazníku bylo studium na střední škole a věkové rozmezí respondenta 15-25 let.

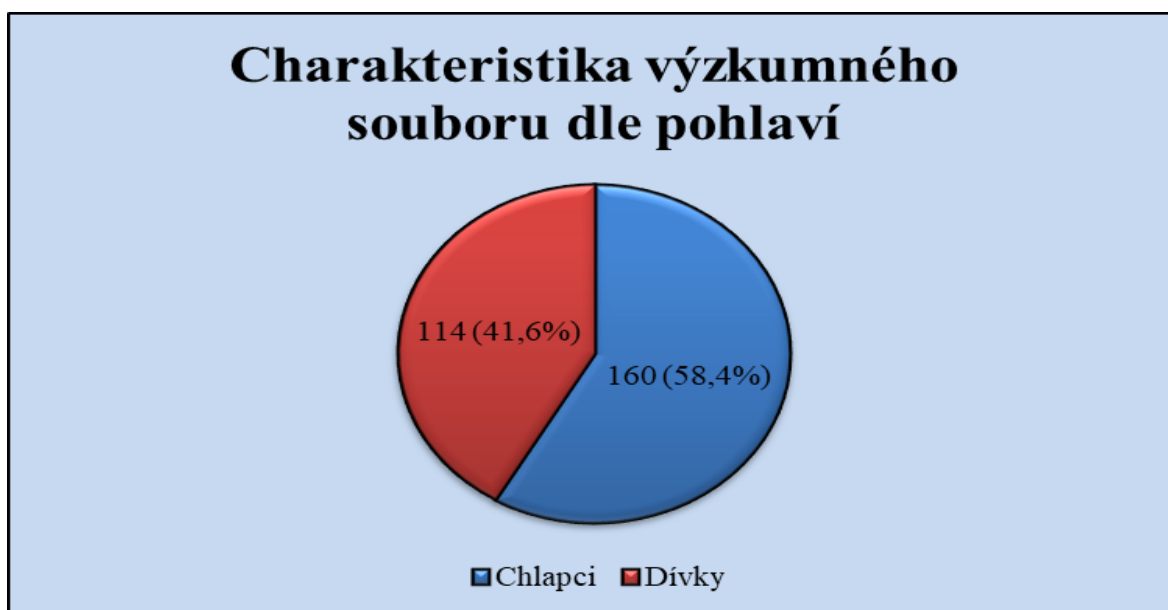
Výsledky dotazníkového šetření byly zpracovány pomocí počítačové tabulkové aplikace MS Excel, ve které bylo vytvořeno kódování. Toto kódování bylo následně přeneseno do statistického programu pro zpracování dat Scientific Package of Social Science (SPSS). Program ve své trialové verzi k účelu zpracování dat této práce poskytla firma IBM. Pro následnou práci s tímto programem byla použita studijní opora „*Statistické zpracování dotazníků v SPSS*“ (Čihák, 2014, online) dostupná na stránkách Univerzity Hradec

Králové. Pro hypotézy č. 2, 3a, 4, 5 a 6 byla verifikace provedena pomocí testu dobré shody chí kvadrát na hladině významnosti 0,05.

3.3 Výzkumný soubor, charakteristika respondentů

Otázka č. 1: Jsi chlapec / dívka?

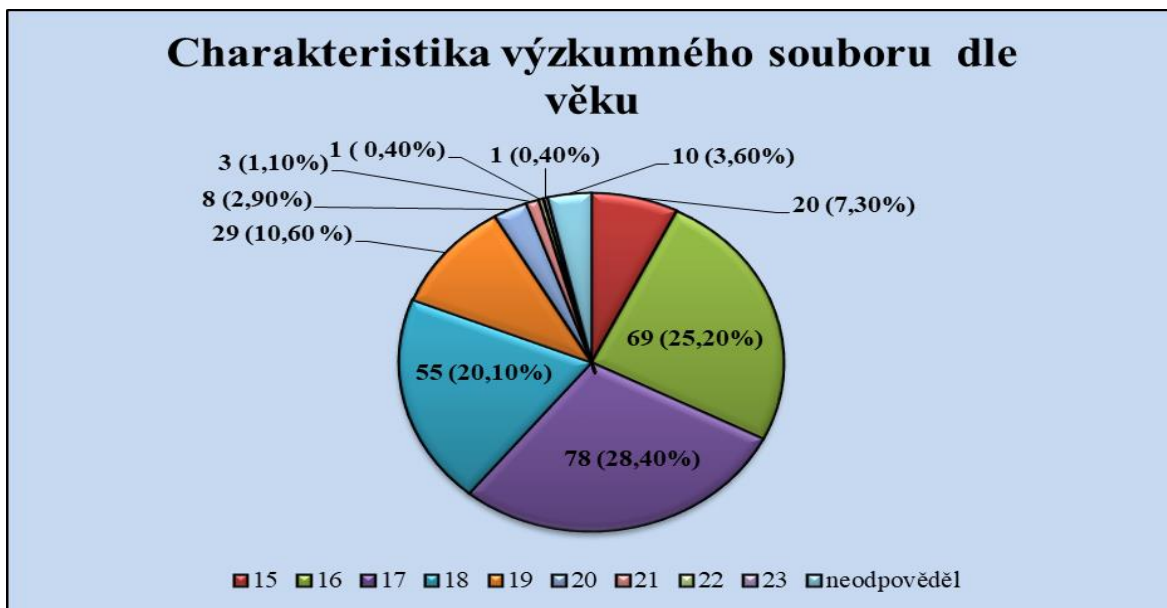
Kvantitativního dotazníkového šetření se celkem účastnilo 274 respondentů studujících střední školu v Pardubickém kraji. Z celkového počtu zúčastněných studentů (graf č. 1) byla větší část zastoupena chlapci, a to 160 (58,4 %), dívek bylo 114 (41,6 %).

Graf č. 1 Popis výzkumného vzorku dle pohlaví

Otázka č. 2: Kolik je ti let?

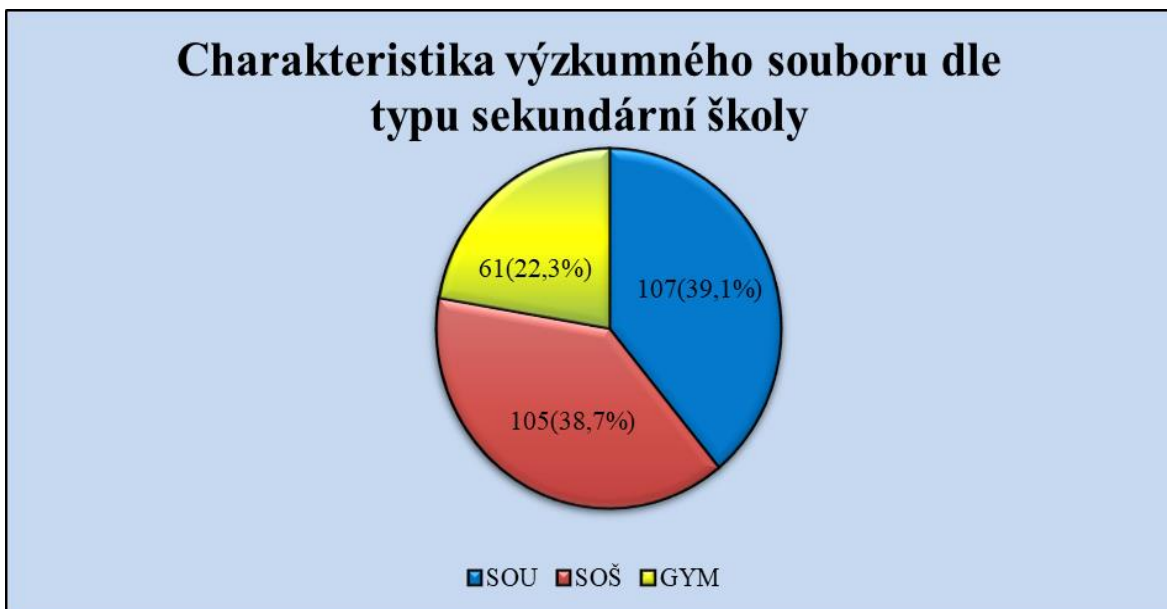
Věkové rozpětí respondentů dle vyhodnocení této otázky se pohybovalo v rozmezí od 15 do 25 let. V průzkumném souboru (graf č. 2) byla nejpočetnější skupinou mládež ve věku 17 let, celkem 78 studentů (28,5 %). Nejméně zastoupenou skupinou byli 2 respondenti ve věku 22 a 23 let (2x 0,4 %). Z neznámého důvodu na tuto otázku neodpovědělo 10 respondentů (3,6 %), a to 5 dívek a 5 chlapců. Celková četnost odpovědí byla zaznamenána v tabulce č. 15 (příloha B).

Graf č. 2 Charakteristika výzkumného souboru dle věku

Otázka č. 3: Jakou školu studuješ?

Výzkum se také zabýval rozdělením respondentů dle typu střední školy, kterou navštěvují. Z celkového počtu 274 respondentů bylo 61 (22,3 %) studentů gymnázia, 106 (38,7 %) studentů střední odborné školy a 107 (39,1 %) studentů učebních oborů.

Graf č. 3 Charakteristika výzkumného souboru dle typu sekundární školy

Otázka č. 4: Kde bydlíš?

Dalším demografickým faktorem ve výzkumu byla informace o aktuálním místě bydliště respondenta. Respondentů žijících ve městě bylo 141 (51,5 %), respondentů pocházejících z venkova bylo 133 (48,5 %).

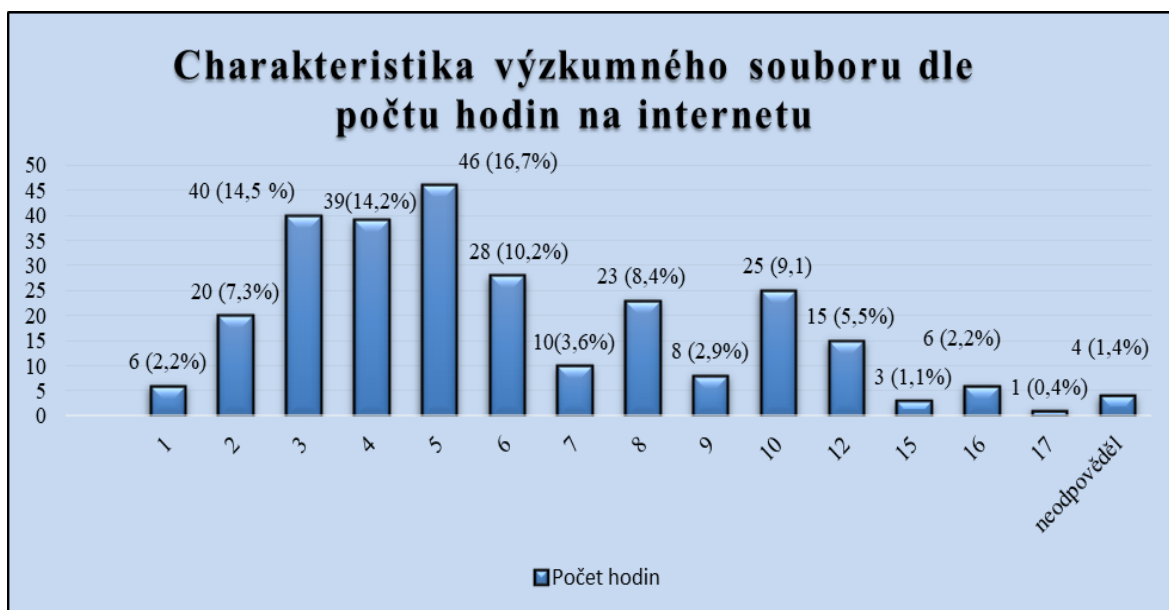

Graf č. 4 Charakteristika výzkumného souboru dle místa bydliště

3.4 Vyhodnocení a interpretace výzkumného šetření

Otázka č. 5: Jak hodně času trávíš denně na internetu?

Tato otázka z dotazníkového šetření se zabývala problematikou množství času, které respondenti tráví na internetu. Portál „Šance dětem“ (2016, online) uveřejnil výzkumné šetření, které se týkalo času stráveného dětmi na internetu. Výzkum ukázal, že jsou to více než 3 hodiny denně. Naším výzkumem bylo zjištěno, že mezi studenty středních škol je čas strávený na internetu mnohem delší nežli u respondentů výše uvedeného šetření. Naši dotazovaní nejčastěji uváděli, že na internetu tráví až 5 hodin, bylo to konkrétně 46 (16,8 %) z nich. Nejdelší časový interval 16 hodin strávených na internetu se objevil celkem u 6 respondentů (2,2 %). Pokud bychom uvažovali o 8hodinovém spánku, vycházelo by, že tyto respondenti jsou online celý den, tedy od probuzení do doby času spánku. Další informace o průměrné době trávené respondenty na internetu jsou uvedeny v grafu č. 5, celkové počty odpovědí jsou zaznamenány v tabulce č. 18 (příloha B).

Graf č. 5 Charakteristika výzkumného souboru dle trávených hodin na internetu

Otázka č. 6: Za jakým účelem chodíš na internet?

Z odpovědí na výzkumnou otázku č. 6 vyplývá, že celkem 218 (79,6 %) ze všech 274 (100 %) respondentů nejčastěji sleduje online filmy nebo seriály. Nejméně frekventovanou odpovědí na tuto otázku bylo vyhledávání zpráv a počasí. Tuto možnost v dotazníku nevybralo 196 (71,5 %) respondentů. U této otázky byla také možnost zapsat vlastní odpověď. Nejfrekventovanější odpovědí bylo vyhledávání erotiky (porna), a to celkem v 8 (2,9 %) případech. Další podrobnosti jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 Charakteristika výzkumného souboru dle účelu návštěvy internetu

Účel návštěvy internetu	Vybralo tuto odpověď		Nevybralo tuto odpověď	
	Počet	%	Počet	%
Vyhledávání informací ke studiu	125	45,6	149	54,4
Komunikace na internetu	207	75,5	67	24,5
Hraní online her	121	44,2	153	55,8
Vyhledávání zpráv, počasí	78	28,5	196	71,5
Pohyb po sociálních sítích	203	74,1	71	25,9
Sledování online filmů a seriálů	218	79,6	56	20,4
Jiná činnost	25	9,1	249	90,9

Otázka č. 7: Co podle tebe patří do skupiny rizikového chování na internetu?

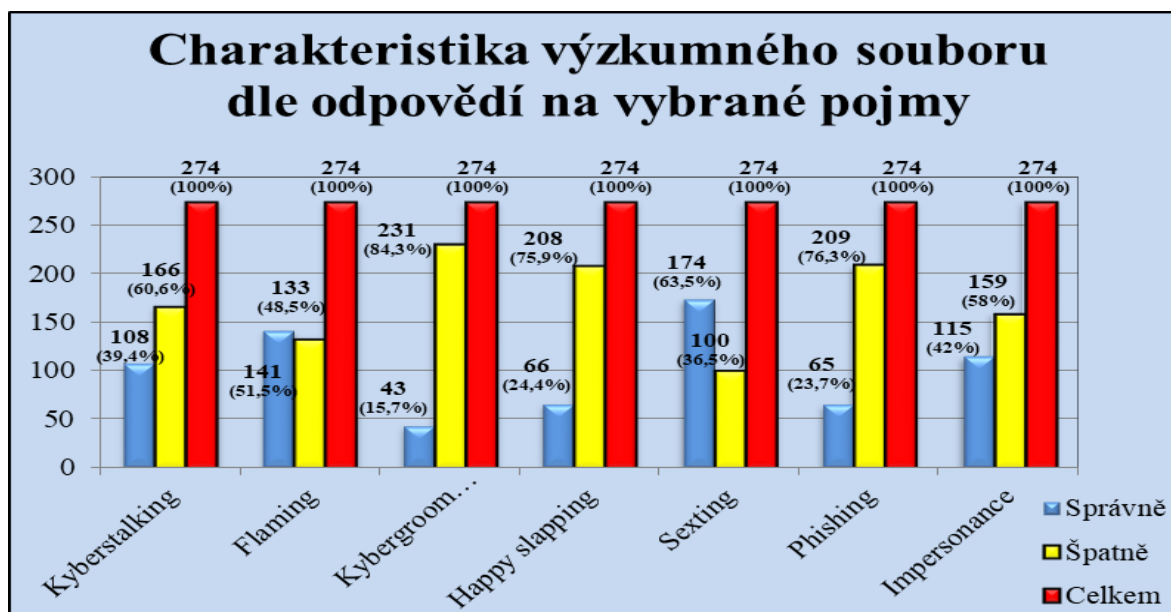
Cílem výzkumné otázky č. 7 bylo zjistit, zda respondenti vědí, co je z nabízených možností rizikové chování na internetu. Tato otázka nabízela větší počet možných odpovědí. Studenti v počtu 226 respondentů (82,5 %) správně zařadili mezi rizikové chování na internetu krádeže účtu na sociálních sítích. Další vysoká četnost, kdy respondenti vybrali správnou možnost, byla zaznamenána u odpovědi ponižování prostřednictvím SMS a MMS zpráv, a to v součtu 198 (72,3 %). Nejnižší četnost, tedy špatná odpověď, byla zaznamenána u možnosti fyzické napadání. Tento druh šikany považuje špatně za rizikové chování na internetu 35 (12,8 %) z dotazovaných respondentů. Z výše uvedených výsledků je patrné, že studenti vědí, co patří mezi projevy rizikového chování na internetu. Všechny informace pro vyhodnocení otázky č. 7 jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 Charakteristika výzkumného souboru při identifikaci rizikového chování na internetu

Rizikové chování na internetu	Vybralo tuto odpověď		Nevybralo tuto odpověď	
	Počet	%	Počet	%
Ponižování SMS a MMS	198	72,3	76	27,7
Fyzické napadání	47	17,2	227	82,8
Prozvánění v nočních hodinách	35	12,8	239	87,2
Krádež účtu na sociálních sítích	226	82,5	48	17,5
Záškoláctví	19	6,9	255	93,1
Verbální urážky spolužáka ve třídě	109	39,8	165	60,2

Otázka č. 8: Dokážeš správně pojmenovat vybrané projevy kyberšikany?

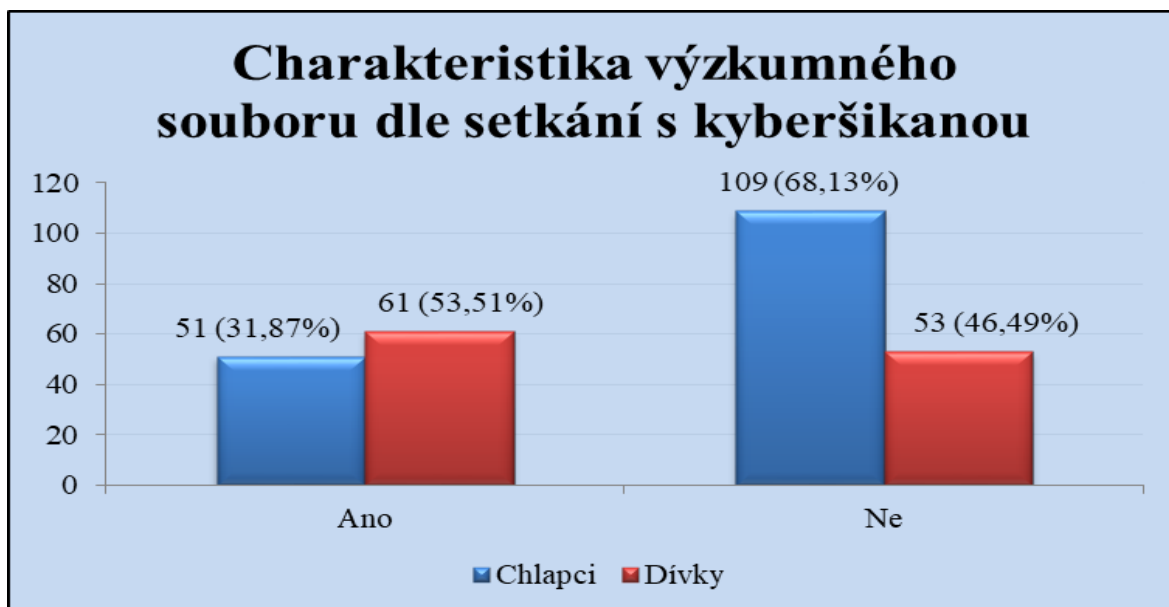
Pojmy rizikového chování a jejich správné či nesprávné pojmenování je uvedeno v grafu č. 6. V této výzkumné otázce přiřazovali respondenti jednotlivé projevy kyberšikany k charakteristikám, které stručně popisovaly podstatu pojmu. Jednalo se o pojmy jako kybergrooming, kyberstalking, sexting, apod. Projev kyberšikany, který je mezi studenty nejznámější a tedy i s největším počtem správných odpovědí, byl sexting. Pojem a charakteristiku správně určilo 174 (63,5 %) respondentů. Na druhém místě respondenti správně přiřadili k charakteristice flaming, a to v počtu 141 (51,5 %). Nejméně známým, a tedy i s nejmenším počtem správných odpovědí, se stal pojem kybergrooming. Správně byl označen jen 43 (15,7 %) respondenty z celkového počtu 274.

Graf č. 6 Charakteristika výzkumného souboru dle odpovědí na vybrané pojmy

Otázka č. 9: Setkal/a jsi se osobně s kyberšikanou?

Na vybraných středních školách v Pardubickém kraji se na základě dotazování s kyberšikanou setkalo celkem 112 respondentů, což je 40,9 %, tedy necelá polovina z výzkumného souboru. Z celkového počtu 160 chlapců má osobní zkušenost s kyberšikanou 51 (31,88 %) z nich, z celkového počtu 114 dívek má osobní zkušenost s kyberšikanou celkem 61 (53,51 %) dotazovaných dívek. Četnost těchto případů je vyjádřena v následujícím grafu č. 7, celkové počty odpovědí jsou zaznamenány v tabulce č. 20 (příloha B). Pokud respondent v dotazníku uvedl, že se s kyberšikanou nesetkal, pokračoval až otázkou č. 15 a na odpovědi č. 10, 11, 12, 13 a 14 neodpovídal. Týkalo se to celkem 162 (59,12 %) respondentů, z toho bylo 108 chlapců a 53 dívek.

Graf č. 7 Charakteristika výzkumného souboru dle setkání s kyberšikanou

Otázka č. 10: Pokud jsi se osobně setkal/a s kyberšikanou, jaká byla tvoje role?

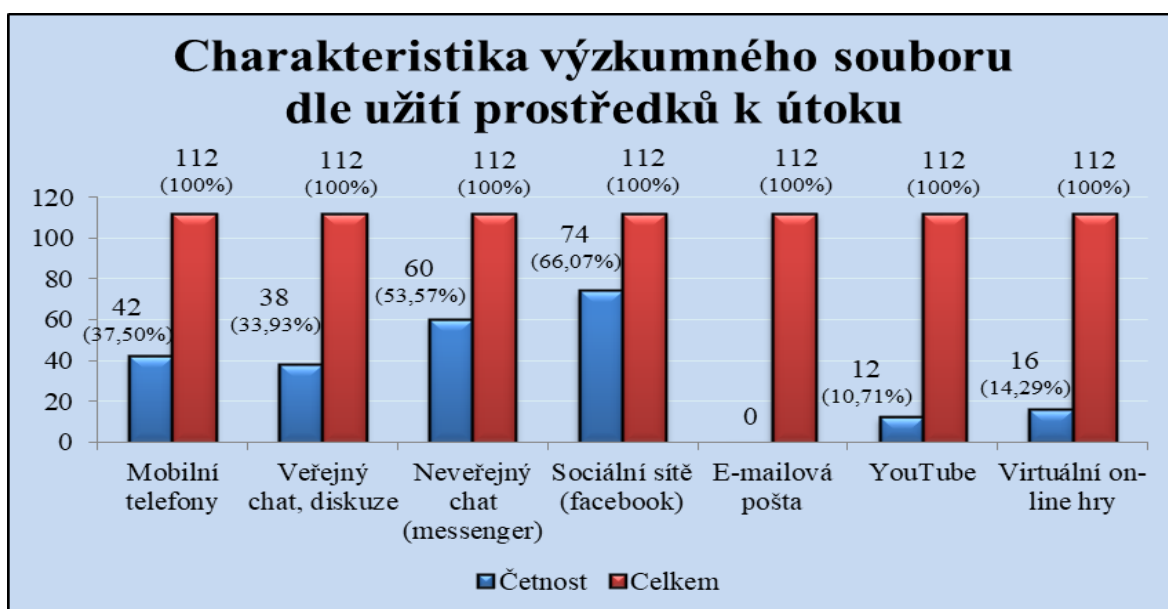
Následující otázka se týkala pouze respondentů, kteří v předešlé otázce č. 9 odpověděli, že se s kyberšikanou setkali. Data z výzkumných otázek zjišťovala, jak velké procento respondentů se setkalo s kyberšikanou a jaká byla jejich role, mezi kterou řadíme roli útočníka (agresora), oběť a přihlížejícího. Nejvíce dotazovaných z našeho výzkumného souboru bylo v roli přihlížejícího, celkem tuto možnost označilo 70 (25,5 %) respondentů. Nejméně pak uvedli roli útočníka, což ve výzkumu odkrylo 30 (10,9 %) respondentů. V roli oběti se ocitlo 55 (20,1 %) respondentů. Respondent mohl na tuto otázku zvolit více odpovědí a nebyla vyloučena možnost, že respondent mohl zastávat všechny výše uvedené role v kyberšikaně. V tabulce č. 3 jsou zaznamenány odpovědi respondentů na výzkumnou otázku č. 10.

Tabulka č. 3: Osobní setkání a role v kyberšikaně

Role v kyberšikaně	Kyberšikana ANO		Kyberšikana NE	
	Počet	%	Počet	%
Útočník	30	10,9	244	89,1
Oběť	55	20,1	219	79,9
Přihlížející	70	25,5	204	74,5

Otázka č. 11: Pokud si se osobně setkal/a s kyberšikanou (ať už jako oběť, útočník či přihlížející), jaký prostředek byl k útoku použit?

V této výzkumné otázce mělo 112 respondentů, kteří se přímo setkali s kyberšikanou, identifikovat nejčastěji používaný prostředek pro útok. Otázky umožňovaly uvést více odpovědí. Nejvyšší četnost výskytu byla zaznamenána u sociálních sítí, kterou uvedlo celkem 74 respondentů (66,07 %). Druhým nejčastěji uváděným prostředkem k útoku byl uveden neveřejný chat jako Messenger nebo aplikace What's up, a to celkem v 60 (53,57 %) případech. Ani jeden z respondentů ve své odpovědi neuvedl e-mailovou poštu. Zbývající četnosti jsou graficky vyjádřeny v grafu č. 8 a celkové počty odpovědí jsou zaznamenány v tabulce č. 21 (příloha B).

Graf č. 8 Charakteristika výzkumného souboru dle užití prostředků k útoku

Otázka č. 12: Pokud si se setkal/a s kyberšikanou jako útočník, kterého jevu se týkala?

K roli útočníka (agresora) se přiznalo celkem 30 (10,95 %) z celkového počtu 112 respondentů. Své útoky nejčastěji realizovali prostřednictvím záměrně vyvolané ohnivé hádky, konkrétně ve 24 (80 %) případech. Jako druhý nejčastější projev rizikového chování, v počtu 16 (53 %) útoků, bylo označeno vydávání se za jinou osobu. Žádný z útočníků ve výzkumném šetření neuvedl „nabourávání“ do internetového bankovníctví. Další zjištěné údaje uvádí tabulka č. 4.

Tabulka č. 4 Charakteristika projevů útočníka

Role útočníka (30 respondentů)	Respondenti v roli útočníka	
	Počet	%
Zneužití osobních dat	7	23,3
Šíření videa a fotky se sexuálním podtextem	13	43,3
Vydírání a zastrašování prostřednictvím internetu a sociálních sítí	16	53,3
„Nabourání“ do internetového bankovníctví	0	0,0
Nucení k osobní schůzce	6	20,0
Natáčení fyzického nebo sexuálního napadení	4	13,3
Obtěžování telefonáty, SMS, e-maily	8	26,6
Záměrně vyvolaná ohnivá hádka	24	80,0
Vydávání se za jinou osobu (útočník, oběť, přihlízející)	16	53,3

Otázka č. 13: Pokud si se setkal/a s kyberšikanou jako oběť, kterého jevu se týkala?

Roli oběti uvedlo 50 (20,1 %) respondentů našeho výzkumu. Jako nejčastější způsob, kterým byli šikanováni, uváděli vydírání a zastrašování prostřednictvím internetu a sociálních sítí. Tento jev byl zaznamenán v 37 (74 %) případech. Druhým nejčastějším projevem kyberšikany bylo označeno obtěžování telefonáty, SMS a e-maily, a to ve 23 (46,0 %) případech. Nejméně se respondenti setkali s natáčením fyzického nebo sexuálního napadení, bylo to ve 3 (6 %) případech. Zbývající četnosti údajů jsou zobrazeny v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5 Charakteristika projevu oběti

Role obět' (50 respondentů)	Respondenti v roli oběti	
	Počet	%
Zneužití osobních dat	18	36,0
Šíření videa a fotky se sexuálním podtextem	14	28,0
Vydírání a zastrašování prostřednictvím internetu a sociálních sítí	37	74,0
„Nabourání“ do internetového bankovníctví	6	12,0
Nucení k osobní schůzce	6	12,0
Natáčení fyzického nebo sexuálního napadení	3	6,0
Obtěžování telefonáty, SMS, e-maily	23	46,0
Záměrně vyvolaná ohnivá hádka	20	40,0
Vydávání se za jinou osobu (útočník, obět', přihlízejší)	11	22,0

Otázka č. 14: Pokud si se setkal/a s kyberšikanou jako přihlízejší, kterého jevu se týkala?

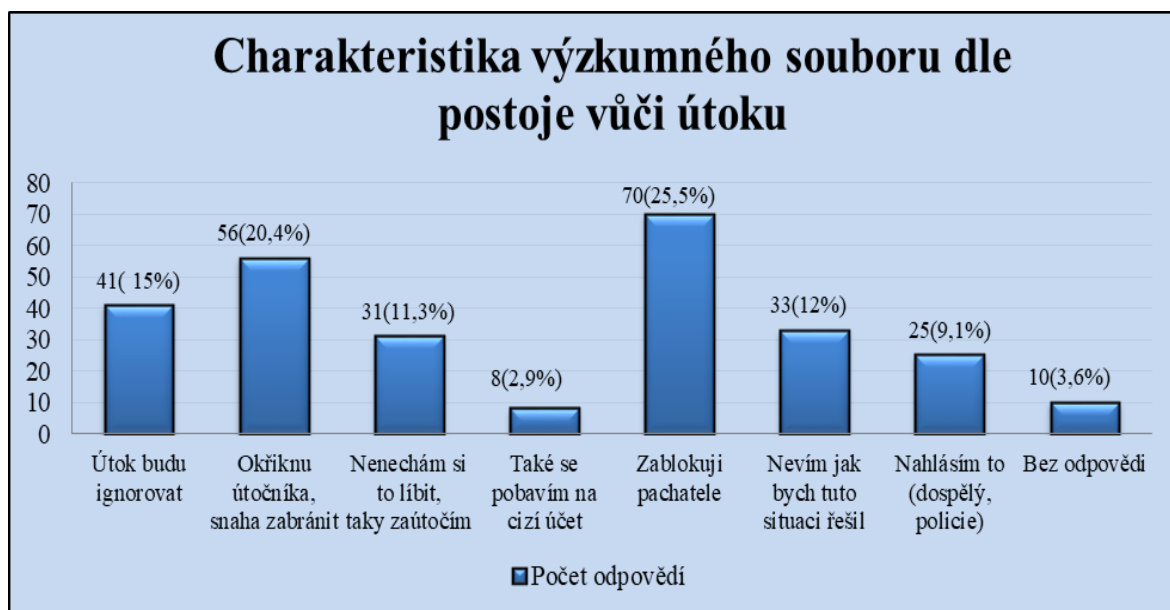
Celkem 70 (25,5 %) respondentů našeho výzkumného šetření uvádí, že se setkalo s kyberšikanou v roli přihlízejšího. Tito respondenti uvádějí, že nejčastěji přihlíželi k projevu kyberšikany, kterým je šíření fotografií a videí se sexuálním podtextem. Takových případů výzkum zaznamenal 38 (54 %). Další zjištěné informace z pohledu přihlízejšího jsou uvedeny v tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Charakteristika projevu přihlížejícího

Role přihlížející (70 respondentů)	Respondenti v roli přihlížejícího	
	Počet	%
Zneužití osobních dat	17	24,3
Šíření videa a fotky se sexuálním podtextem	38	54,3
Vydírání a zastrašování prostřednictvím internetu a sociálních sítí	25	35,7
„Nabourání“ do internetového bankovníctví	5	7,1
Nucení k osobní schůzce	8	11,4
Natáčení fyzického nebo sexuálního napadení	10	14,3
Obtěžování telefonáty, SMS, e-maily	23	32,9
Záměrně vyvolaná ohnivá hádka	31	44,3
Vydávání se za jinou osobu (útočník, oběť, přihlížející)	26	37,1

Otázka č. 15: Staneš-li účastníkem kyberšikany (ať už jako oběť, útočník či přihlížející), jaký postoj zaujmeš?

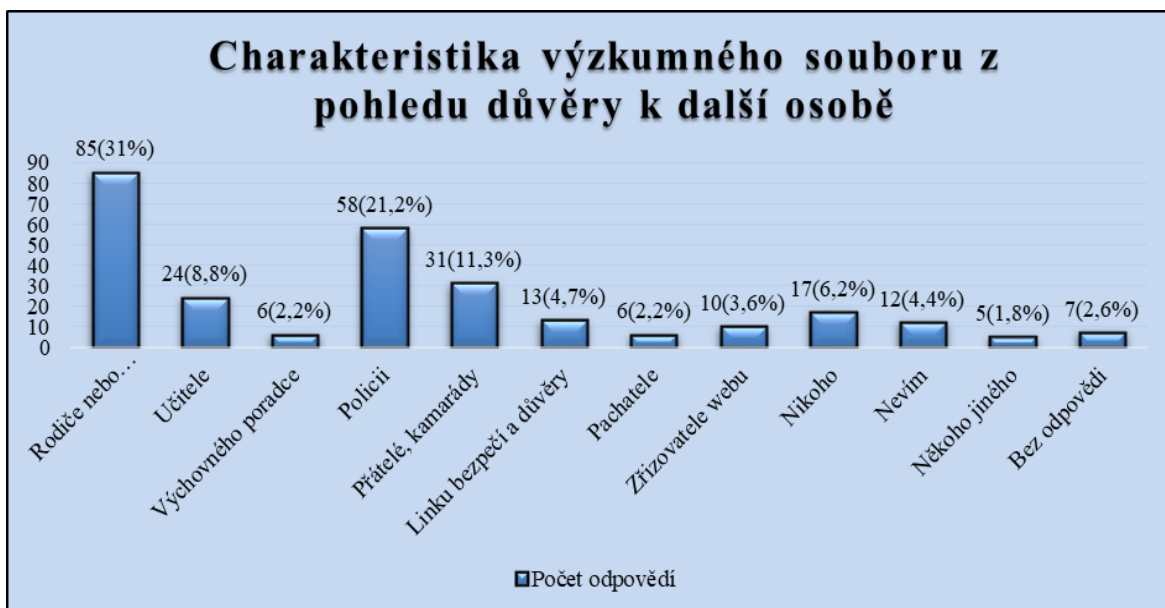
Z dotazníkového šetření je viditelné, že respondenti nejčastěji zaujímají postoj, kterým je blokace pachatele. Tuto odpověď uvedlo 70 respondentů (25,5 %) z celkového množství 274 (100 %) dotazovaných. Dalším velmi často zaznamenaným postojem, a to v 56 případech (20,4 %), bylo okřiknutí útočníka provozujícího rizikové chování a snaha zabránit mu v dalším konání. Na cizí účet se pobaví 8 (2,9 %) respondentů našeho výzkumného vzorku. Na tuto otázku dle zadání z dotazníkového šetření měli již odpovídat všichni respondenti, ale 10 (3,6 %) respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Další postoje dotazovaných jsou graficky znázorněny v grafu č. 9 a celkové počty odpovědí v tabulce č. 22 (příloha B). Otázka byla dále zkoumána z pohledu pohlaví a prosociálního postoje podrobněji u hypotézy č. 4.

Graf č. 9 Charakteristika výzkumného souboru dle postojů vůči útoku

Otázka č. 16: Staneš-li účastníkem kyberšikany (ať už jako oběť, útočník či přihlížející), koho bys kontaktoval/a?

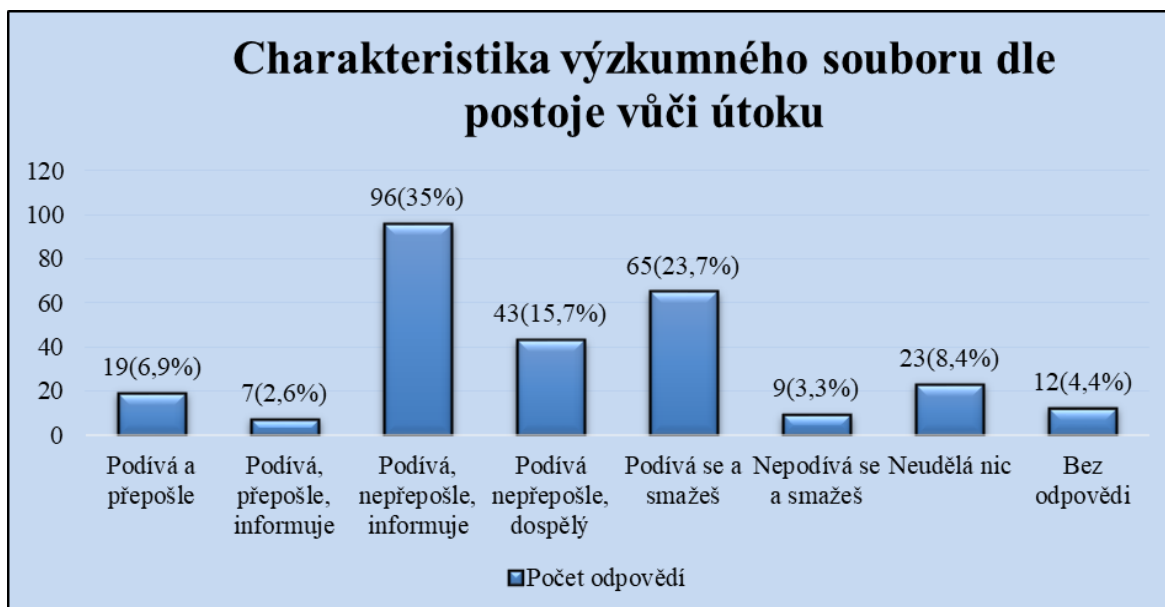
Předposlední otázka našeho výzkumného šetření zjišťovala, koho respondenti zkontaktují v případě, že se stanou účastníky kyberšikany a také, zda jsou její výskyt vůbec schopni ohlásit. Na uvedenou otázku byla možná pouze jediná odpověď. Nejčastěji se respondenti svěřují rodičům nebo sourozencům, a to v počtu 85 (31 %). Na druhém místě byla policie, konkrétně v 58 (21,2 %) případech. Smutným zjištěním v našem výzkumném šetření je nedůvěra respondentů ve výchovné poradce, kteří by mohli a měli v těchto problémových situacích najít adekvátní řešení, a to díky své specializaci a získaným znalostem z odborných školení. Výchovného poradce by v tomto případě kontaktovalo jen 6 (2,2 %) respondentů. Četnost odpovědí na tuto výzkumnou otázku je zaznamenána v grafu č. 10 a celkové počty odpovědí jsou zaznamenány v tabulce č. 23 (příloha B).

Graf č. 10 Charakteristika výzkumného souboru z pohledu důvěry k další osobě

Otázka č. 17: Co uděláš, pokud ti někdo pošle zesměšňující video nebo fotografie jiné osoby (spolužáka, kamaráda, učitele)?

Výše uvedená otázka si pokládala za cíl zjistit, jakým způsobem se zachovají respondenti výzkumného šetření, pokud obdrží zesměšňující video nebo fotografii. Z celkového počtu dotazovaných se 96 (35 %) respondentů vyjádřilo, že by se na video či fotografii podívali a nepře poslali dál. Druhá nejčastější odpověď byla zaznamenána u možnosti video či fotografii shlédnu a následně smažu. Touto odpovědí se prezentovalo 65 (23,7 %) respondentů z celkového počtu 274. Při porovnávání výsledků stejně zadané otázky v diplomové práci Erlebacha (2017, s. 51) docházíme ke stejnému zjištění. Další informace o postupu respondentů jsou uvedeny v grafu č. 11 a celkové počty odpovědí jsou zaznamenány v tabulce č. 24 (příloha B).

Graf č. 11 Charakteristika výzkumného souboru dle postoje vůči útoku

4 Ověřování hypotéz

Pro potvrzování hypotéz byly vždy stanoveny dvě hypotézy. Jedna hypotéza byla alternativní (H byla stanovena již na počátku empirického šetření. Druhá hypotéza byla nulová ($H/0$) a byla vždy opakem naší alternativní hypotézy. Alternativní hypotéza předpokládá, že existuje statisticky významná závislost mezi testovanými kritérii. O přijetí nebo vyvrácení vyslovené hypotézy jsme se rozhodovali pomocí testového kritéria „chí kvadrát“ neboli testu dobré shody. Data zjištěná pomocí dotazníkového šetření byla přenesena do tabulek vytvořených v tabulkovém programu Excel. Touto cestou jsme získali námi potřebnou kritickou hodnotu pro statistický výpočet. Zjištěná hodnota byla následně porovnána s hodnotou uvedenou ve statistické tabulce pro kritické chí. Před začátkem výpočtu byla stanovena hladina významnosti 0,05. Uvedená hodnota, jak uvádí Chrástka (2017, s. 66), bývá v pedagogických výzkumech nejčastěji používána, proto byla zvolena i pro náš výzkum.

Testovaná kritéria byla stanovena na základě formulace hypotéz. Následné vyhodnocení dat z výzkumného šetření potvrzovalo, nebo vyvracelo stanovenou hypotézu.

Hypotézy č. 2, 4, 5 a 6 byly testovány pomocí výše uvedeného statistického testu dobré shody na hladině významnosti 0,05 (5 %).

Pro hypotézu č. 3 byla dále stanovena dílčí hypotéza č. 3a, které pomáhá zmapovat závislost nebo nezávislost vzniku kyberšikany dle pohlaví.

Hypotéza č. 1

Předpokládáme, že vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií dokáže správně vysvětlit méně než 50 % dotazovaných studentů.

H1: Vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií dokáže správně vysvětlit méně než 50 % dotazovaných studentů.

H1/0: Vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií dokáže správně vysvětlit více než 50 % dotazovaných studentů.

Tato hypotéza byla sycena dotazníkovou otázkou č. 8, ve které měl respondent za úkol přiřadit k jednotlivým pojmům správné odpovědi. Každý z respondentů odpověděl celkem na 7 položek v této otázce.

Pokud celkový počet správných odpovědí nebude přesahovat 50 %, přijímáme alternativní hypotézu **H1**. Pokud bude přesahovat počet správných odpovědí 50% hranici, přijímáme nulovou hypotézu **H1/0**.

Tabulka č. 7 Charakteristika úspěšnosti odpovědí respondentů

Hypotéza č. 1	Správná odpověď		Špatná odpověď		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Kyberstalking	108	39,4	166	60,6	274	100
Flaming	141	51,5	133	48,5	274	100
Kybergrooming	43	15,7	231	84,3	274	100
Happy slaping	66	24,1	208	75,9	274	100
Sexting	174	63,5	100	36,5	274	100
Phishing	65	23,7	209	76,3	274	100
Impersonance	115	42	159	58	274	100
Celkem	712		1206		1918	

Ve výše uvedené tabulce jsou zobrazeny správné a špatné odpovědi na jednotlivé pojmy spolu s celkovými výsledky. Z uvedené tabulky vyplývá, že dotazovaní respondenti správně odpověděli v 712 (37,12 %) případech, špatné odpovědi byly zaznamenány v 1206 (62,88 %) případech. Výsledná hodnota správných odpovědí nepřesahuje 50 % z celkových odpovědí. Přijímáme alternativní hypotézu **H1**.

H1: Vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií dokáže správně vysvětlit méně než 50 % dotazovaných studentů

Hypotéza č. 2

Předpokládáme, že žáci gymnázia jsou schopni lépe vysvětlit vybrané pojmy týkající se rizikového chování při využívání digitálních technologií než studenti středního odborného učiliště a studenti střední odborné školy.

H2: Existuje statisticky významná závislost, že žáci gymnázia dokáží lépe vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování pomocí digitálních technologií než žáci středního odborného učiliště a střední odborné školy.

H2/0: Neexistuje statisticky významná závislost, že žáci gymnázia dokáží lépe vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování pomocí digitálních technologií než žáci středního odborného učiliště a střední odborné školy.

Při ověřování výše uvedené hypotézy bylo zjišťováno, zda existuje statisticky významná závislost mezi typem střední školy (střední odborná škola, střední odborné učiliště, gymnázium) a správným vysvětlením jednotlivých pojmů rizikového chování (počtem správných odpovědí). Tuto otázku z dotazníkového šetření sytily otázky č. 3 a 8. Údaje uvedené v tabulce č. 8 byly rozděleny dle typu školy a správnosti odpovědí.

Tabulka č. 8 Charakteristika četnosti správných a špatných odpovědí dle typu středních škol

Hypotéza č. 2	Správná odpověď		Špatná odpověď		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
SOU	271	38	478	39,64	749	39,05
SOŠ	288	40,45	454	37,64	742	38,69
GYM	153	21,55	274	22,72	427	22,26
Celkem	712	100	1206	100	1918	100

Hypotéza sycena otázkami: 3 a 8

Hladina významnosti: 0,05

Výsledná hodnota: $X^2 = 1,497$

Tabulková hodnota kritického chí kvadrátu: = 5,991

Byla vypočtena hodnota $X^2 = 1,497$ a následně porovnána s kritickou hodnotou uvedenou v tabulce testového kritéria chí kvadrát. Komparací našeho výsledku s příslušnou hodnotou testového kritéria $X^2 = 5,991$ byl vyvozen závěr, že vypočtený výsledek (1,497) je nižší než kritická hodnota (5,991) na hladině významnosti 0,05. Přijímáme tedy nulovou hypotézu **H2/0** a zamítáme alternativní hypotézu **H2**.

H2: Neexistuje statisticky významná závislost, že žáci gymnázia dokáží lépe vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování pomocí digitálních technologií než žáci středního odborného učiliště a střední odborné školy.

Hypotéza č. 3

Předpokládáme, že se více jak 50 % dotazovaných studentů setkalo s kyberšikanou.

H3: Předpokládáme, že se více než 50 % dotazovaných respondent setkalo s kyberšikanou.

H3/0: Předpokládáme, že se méně než 50 % z dotazovaných respondentů setkalo s kyberšikanou.

Hypotéza č. 3 byla sycena dotazníkovou otázkou č. 9. V této otázce se měl respondent vyjádřit, zda se již někdy setkal s kyberšikanou. Český statistický úřad (2016, online) na svých stránkách uvádí, že „počet jednotlivců starších 16 let využívajících internet se každoročně zvyšuje. Jejich podíl na celkovém počtu osob starších 16 let se zvýšil z 60,6 % v roce 2011 na 68,3 % v roce 2015.“ Touto hypotézou se snažíme potvrdit předpoklad, že respondenti pohybující se v takovém množství na internetu jsou v kyberprostoru vystaveni rizikovým faktorům podněcujícím vznik kyberšikany.

Tabulka č. 9 Četnost setkání s kyberšikanou

Hypotéza č. 3	Kyberšikana ANO		Kyberšikana NE	
	Četnost	%	Četnost	%
Celkem 274 respondentů	112	40,89	162	59,11

Z tabulky č. 9 je patrné, že celkový počet výskytu kyberšikany u respondentů v našem výzkumném šetření nepřesáhl stanovené kritérium, tedy nebyla překročena požadovaná četnost v míře větší než 50 %. Přijímáme tedy nulovou hypotézu **H3/0**.

H3: Méně než 50 % z dotazovaných respondentů se setkalo s kyberšikanou.

Hypotéza č. 3a

Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím studentů a četností setkání s kyberšikanou.

H3a: Existuje statistická významná závislost mezi pohlavím studentů a četností setkání s kyberšikanou.

H3a/0: Neexistuje statistická významná závislost mezi pohlavím studentů a četností setkání s kyberšikanou.

V dílčí hypotéze č. 3a jsme se snažili statisticky prokázat významnou závislost mezi pohlavím studentů (chlapec/dívka) a četností setkání s kyberšikanou (setkal/nesetkal). Údaje v tabulce jsou rozděleny dle pohlaví respondentů a skutečností, zda se setkali, nebo nesečkali s kyberšikanou.

Tabulka č. 10 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany dle pohlaví

Hypotéza č. 3a	Kyberšikana ANO		Kyberšikana NE		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Chlapec	51	31,88	109	68,12	160	58,39
Dívka	61	53,51	53	46,49	114	41,61
Celkem	112	40,88	162	59,12	274	100

Hypotéza sycena otázkami: 1 a 9

Hladina významnosti: 0,05.

Výsledná hodnota: $X^2 = 12,889$

Tabulková hodnota kritického chí kvadrátu: = 3,841

Po vytvoření tabulky byla vypočtena hodnota $X^2 = 12,889$. Výsledná hodnota kritického chí byla porovnána s tabulkovou hodnotou chí kvadrátu. Z důvodu, že vypočtený výsledek (12,889) je vyšší než kritická hodnota uvedená v tabulce (3,841) na hladině významnosti 0,05, nulovou hypotézu (**H3a/0**) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu **H3a**, která nám říká, že zde určitá závislost existuje.

H3a: Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím studentů a četností setkání s kyberšikanou.

Hypotéza č. 4

Předpokládáme, že studenti středního odborného učiliště se s kyberšikanou setkali častěji než studenti střední odborné školy a gymnázia.

H4: Existuje statisticky významná závislost mezi četností výskytu kyberšikany a typem střední školy

H4/0: Neexistuje statisticky významná závislost mezi četností výskytu kyberšikany a typem střední školy.

Při ověřování hypotézy č. 4 jsme zkoumali, zda existuje statisticky významná závislost mezi typem střední školy a vznikem kyberšikany. Dnešní doba charakteristická značným rozvojem digitálních technologií přispívá k rozvoji rizikového chování při užívání digitálních technologií. S přihlédnutím k typu studované střední školy předpokládáme, že studenti středních odborných učilišť se s kyberšikanou setkávají častěji než studenti ostatních typů středního vzdělávání.

Tabulka č. 11 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany s ohledem na typ střední školy

Hypotéza č. 4	Kyberšikana Ano		Kyberšikana NE		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
SOU	37	33	70	43,21	107	39,05
SOŠ	39	34,80	67	41,36	106	38,68
GYM	36	32,20	25	15,43	61	22,27
Celkem	112	100%	162	100	274	100

Hypotéza sycena otázkami: 3 a 9

Hladina významnosti: 0,05

Výsledná hodnota: $X^2 = 10,802$

Tabulková hodnota kritického chí kvadrátu: = 5,991

Z výše uvedené tabulky č. 11 vyplývá, že výskyt kyberšikany na středním odborném učilišti, střední odborné škole a gymnáziu je téměř totožný. Předpoklad, že se studenti středního odborného učiliště setkali s kyberšikanou častěji než studenti střední odborné školy nebo gymnázia, se nepotvrdil.

Z důvodu, že vypočtená hodnota $X^2 = 10,802$ je vyšší než hodnota tabulková (5,991) na hladině významnosti 0,05, nulovou hypotézu (**H4/0**) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme alternativní hypotézu **H4**, která nám říká, že zde určitá závislost existuje.

H4: Existuje statisticky významná závislost mezi četností výskytu kyberšikany a typem střední školy.

Hypotéza č. 5

Předpokládáme, že pohlaví studentů má vliv na postoj k řešení kyberšikany.

H5 – Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a prosociálnějším postojem k řešení kyberšikany.

H5/0 – Neexistuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a prosociálnějším postojem k řešení kyberšikany.

Hypotéza č. 5 se zabývá problematikou prosociálního citění. Odpovědi respondentů byly podrobeny analýze dle pohlaví. Tato hypotéza se opírá o domněnku, že dívky mají

prosociálnější postoj k řešení kyberšikany než chlapci. V dotazníkovém šetření sytila tuto hypotézu otázka č. 1 (rozdělení dle pohlaví) a otázka č. 15 (postoj respondentů vůči kyberšikaně). Za prosociálnější postoj považujeme odpověď „okřiknu útočníka a budu se snažit mu v tom zabránit“. V dotazníkovém šetření z celkového počtu 114 dívek odpovědělo 28 (24,6 %) výše uvedenou odpovědí. Chlapců odpovědělo 28 (17,5 % z celkového počtu chlapců 160). Existuje tedy významná statistická závislost mezi pohlavím a prosociálnějším postojem k řešení kyberšikany?

Tabulka č. 12 Charakteristika četnosti odpovědí na postoj k řešení kyberšikany

Hypotéza č. 5	Pohlaví		Odpověď (B)	
	Počet	%	Počet	%
Dívky	114	41,6	28	24,56
Chlapci	160	58,4	28	17,5
Celkem	274	100%	56	20,44

Hypotéza sycena otázkami: 1 a 15 (odpověď b)

Hladina významnosti: 0,05

Výsledná hodnota: $X^2 = 1,334$

Tabulková hodnota kritického chí kvadrátu: = 3,841.

Výpočtem byla získána hodnota $X^2 = 1,334$. Vzhledem ke skutečnosti, že tabulka má jeden stupeň volnosti, byla srovnána námi vypočtená hodnota s kritickou hodnotou (3,841) pro 1 stupeň volnosti a námi zvolenou hladinu významnosti 0,05.

Na hladině významnosti 0,05 nulovou hypotézu (**H5/0**) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme. Zamítáme alternativní hypotézu **H5**.

H5/0: Neexistuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a prosociálnějším postojem k řešení kyberšikany.

Hypotéza č. 6

Hypotéza č. 6: Neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm dotázaných respondentů (město/vesnice) a jejich zkušenostmi s některým z projevů kyberšikany.

H6: Existuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm studentů a četností setkání s kyberšikanou.

H6/0: Neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm studentů a četností setkání s kyberšikanou.

Tato hypotéza se snaží prokázat, zda existuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm studentů (venkov/město) a výskytem kyberšikany. Předpokládáme, že respondenti žijící ve městech tráví více času na internetu než respondenti pocházející z vesnice, a to vzhledem k životnímu stylu, který venkov nabízí. Tato hypotéza byla sycena otázkami č. 4 a 9.

Tabulka č. 13 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany dle bydliště

Hypotéza č. 6	Kyberšikana ANO		Kyberšikana NE		Respondenti celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Venkov	53	39,55	81	60,45	134	48,91
Město	59	42,14	81	57,86	140	51,09
Celkem	112	40,87	162	59,13	274	100

Hypotéza sycena otázkami: 4 a 9

Hladina významnosti: 0,05

Výsledná hodnota: $X^2 = 0,189$

Tabulková hodnota kritického chí kvadrátu: = 3,841

Byla vypočtena hodnota $X^2 = 0,189$ a následně porovnána s kritickou hodnotou uvedenou v tabulce testového kritéria chí kvadrát. Komparací našeho výsledku s příslušnou tabulkovou hodnotou testového kritéria chí kvadrátu byl vyvozen závěr. Z důvodu, že vypočtený výsledek (0,189) je nižší než kritická hodnota (3,841) na hladině významnosti 0,05, nulovou hypotézu (**H6/0**) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme. Tento výsledek nám říká, že zde závislost neexistuje.

H6/0: Neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm studentů a četností setkání s kyberšikanou.

5 Závěr výzkumného šetření

První hypotéza byla zaměřena na zjištění, zda studenti středních škol dokáží správně identifikovat jednotlivé pojmy rizikového chování. Při celkovém počtu 274 respondentů dotazníkového šetření jsme předpokládali úspěšnost nižší než 50 %. Náš předpoklad potvrdilo vyhodnocení dotazníkové otázky č. 8, kde z celkového počtu 1918 odpovědí na jednotlivé pojmy správně odpovědělo pouhých 37,12 % zúčastněných respondentů. Z této analýzy vyplývá, že by bylo vhodné na všech typech sekundárních škol zařadit do výuky přednášky o jednotlivých rizicích spojených s kyberšikanou. Ideálním pro takovou osvětu je například předmět výpočetní technika nebo občanská nauka. Za vhodné lze považovat i semináře přímo zaměřené na tuto problematiku. **Hypotéza č. 1 přijata.**

V našem výzkumném šetření nebyla potvrzena hypotéza č. 2, kde jsme se snažili ověřit statisticky významnou závislost mezi znalostí jednotlivých pojmů rizikového chování a typem studované sekundární školy. Výzkum potvrdil, že neexistuje statisticky významná závislost mezi znalostí pojmů rizikového chování při užívání digitálních technologií a typem studované sekundární školy. **Hypotéza č. 2 zamítnuta.**

Hypotéza č. 3 prověřovala, zda se respondenti našeho výzkumného šetření setkali s kyberšikanou. Předpokládali jsme četnost výskytu vyšší než 50 % z celkového počtu dotazovaných. Tento předpoklad byl založen na neustálém rozvoji digitálních technologií, snadném přístupu k internetu a sociálním sítím. Naším výsledkem se potvrdila nulová hypotéza, která přinesla pozitivní informaci, že méně jak 50 % respondentů dotazníkového šetření se setkalo s kyberšikanou. Z toho výsledku a předchozích zjištěných informací můžeme usoudit, že respondenti nedokáží přesně identifikovat kyberšikanu a její další formy. Proto se přikláníme k myšlence vyřčené u první hypotézy, a to prosadit na školách více seminářů a přednášek na téma kyberšikana. **Hypotéza č. 3 zamítnuta.**

Pro podrobnější průzkum setkání respondentů s kyberšikanou jsme přidali do výzkumného šetření dílčí hypotézu č. 3a, která ověřovala statisticky významnou závislost mezi pohlavím respondenta a setkáním s kyberšikanou. Při ověřování této hypotézy jsme dospěli ke stejnému závěru jako výzkum Erlebacha (2017), že existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím studentů střední školy a četností setkání s kyberšikanou. **Hypotéza č. 3a přijata.**

U stanovené hypotézy č. 4 jsme zjišťovali, zda existuje statisticky významná závislost mezi typem studované střední školy a četností výskytu kyberšikany. Výsledek tohoto statistického šetření dospěl k závěru, že existuje statisticky významná závislost mezi četností výskytu kyberšikany a typem střední školy. Náš výsledek se neshoduje s výsledkem výzkumného šetření Velemínského a kol. (2015, s. 11) „*Kyberšikana u školních dětí v okrese České Budějovice*“, ve kterém se uvádí, že neexistuje statisticky významná závislost mezi středními školami v Českých Budějovicích a četností výskytu kyberšikany. **Hypotéza č. 4 přijata.**

Pátá hypotéza z tohoto výzkumného šetření testovala, jaký postoj zaujme student k otázce řešení kyberšikany, stane-li se jejím účastníkem. V dotazníkovém šetření dívky častěji volily prosociálnější odpověď „okřiknu útočnicka a budu se snažit mu v tom zabránit“ (24,6 %), z chlapců tuto odpověď zvolilo pouze 17,5 %. Naším statistickým výpočtem ale nebyla prokázána žádná významná statistická závislost mezi pohlavím respondenta a prosociálnějším postojem k řešení kyberšikany. **Hypotéza č. 5 zamítnuta.**

Poslední hypotéza výzkumného šetření č. 6 zjišťovala, zda existuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm respondenta (město/vesnice) a četností setkání s kyberšikanou. Stejná hypotéza byla zkoumána v diplomové práci Dufkové (2015, s. 60), která uvádí, že neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm studentů a četností setkání s kyberšikanou. U námi zkoumaného výzkumného vzorku jsme statistickým výpočtem dospěli ke stejnému výsledku jako Dufková, tedy, že neexistuje statisticky významná závislost mezi setkáním s kyberšikanou a bydlištěm respondenta. **Hypotéza č. 6 zamítnuta.**

Závěr

V diplomové práci jsem se zaměřil na problematiku informovanosti středoškolské mládeže při užívání digitálních technologií. Cílem této práce bylo zjistit, jaká je informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajícím z užívání digitálních technologií. Zjišťovali jsme, zda existují rozdílné přístupy k této problematice s ohledem na pohlaví, dále jak významnou roli hraje typ střední školy, kterou studenti navštěvují, a také znalost jednotlivých pojmů rizikového chování.

Snahou teoretické části práce bylo poskytnout ucelený pohled na problematiku dospívání, popsat specifika adolescentního věku, vymezit pojmy rizikové chování a faktory ovlivňující jeho vznik. Teoretickou část uzavírá kapitola tematicky zaměřená na digitální technologie jako prostředek rizikového chování. Součástí této kapitoly je popis moderních digitálních technologií a nejčastějších projevů kyberšikany spolu s kanály, za jejichž pomoci je v kyberprostoru šířena.

Empirická část diplomové práce si kladla za cíl zodpovědět otázku, jaká je informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikům vyplývajícím z užívání digitálních technologií. Pro získání potřebných údajů výzkumného šetření byl zvolen kvantitativně orientovaný přístup založený na anonymním dotazníkovém šetření. K zodpovězení našeho výzkumného cíle byly stanoveny tři dílčí cíle.

- Ověřit schopnost středoškolské mládeže vysvětlit vybrané pojmy rizikového chování při využívání digitálních technologií.
- Posoudit, do jaké míry se studenti setkali s kyberšikanou.
- Zjistit, jaké postoje zaujímá středoškolská mládež k řešení kyberšikany.

V dotazníkovém šetření respondenti správně identifikovali rizikové chování v digitálním kybeprstoru, jako je ponižování prostřednictvím SMS a MMS zpráv nebo krádež účtu na sociální síti. Pro náš celkový obraz informovanosti o rizikovém chování jsme respondentům předložili jednotlivé typy kyberšikany. Při ověřování znalosti vybraných pojmů rizikového chování jsme předpokládali, že méně než polovina z dotazovaných respondentů nebude jednotlivé pojmy znát. Bohužel se náš předpoklad potvrdil, když správnost odpovědí respondentů nepřesáhla hranici 40 %. Dále bylo zjištěno, že typ studované střední školy nesouvisí se znalostí jednotlivých typů kyberšikany. Ze získaných

informací lze usoudit, že obecný pojem kyberšikana studenti středních škol znají. Naopak ve znalostech konkrétních projevů kyberšikany zaostávají.

Druhý dílčí cíl měl za úkol zjistit, jak často se studenti setkávají s kyberšikanou a zda pohlaví nebo typ střední školy hraje významnou roli při vzniku kyberšikany. Při zkoumání tohoto dílčího cíle jsme předpokládali, že více jak 50 % z dotazovaných respondentů se již s kyberšikanou setkala, a to z důvodu neustálého rozvoje digitálních a komunikačních technologií a jejich snadnější dostupnosti. Při ověřování se předpoklad nepotvrdil a náš výzkum došel k překvapivému zjištění, že se s kyberšikanou setkala méně než 50 % z dotazovaných respondentů. Dále jsme zjistili, že se dívky setkávají častěji s kyberšikanou než chlapci. V poslední části toho dílčího cíle bylo zjištěno, že nezáleží na místě bydliště respondenta, kyberšikana vzniká stejně na vesnici i ve městě.

Posledním cílem bylo zjistit, jaký postoj zaujímá středoškolská mládež k řešení kyberšikany. Výzkumem bylo ověřeno, že neexistuje statisticky významná závislost mezi pohlavím respondenta a prosociálnějším postoji k řešení kyberšikany. Většina z dotazovaných respondentů by v případě potřeby kontaktovala někoho dospělého, nejčastěji rodiče.

V diplomové práci jsme zjistili, že základní informovanost středoškolské mládeže ve vztahu k rizikovému chování prostřednictvím digitálních technologií v Pardubickém kraji je přijatelná. Studenti středních škol dokáží identifikovat rizikové chování, avšak negativním výsledkem v našem výzkumu je zjištění neznalosti jednotlivých typů rizikového chování v kyberprostoru.

Cíl diplomové práce a dílčí cíle výzkumného šetření byly splněny.

Téma rizikového chování za pomoci digitálních technologií by mělo být nadále předmětem dalších zkoumání. Tyto technologie jsou fenoménem dnešní doby a lze předpokládat, že jejich popularita bude stále stoupat, neboť jejich obliba je umocněna dostupností informací, bezprostředností a bezhraničností. A tak se stále více nejen dospívajících bude denně připojovat, komunikovat s přáteli, sdílet fotografie, hudbu, filmy atd. Zde je nutné zmínit preventivní opatření, která by měla probíhat především v prostředí rodiny, kdy rodiče své děti poučí, jak správně digitální technologie používat a jak se chovat na internetu. Zde je na místě nejen ostražitost rodičů, ale i jejich schopnost nabídnout svým dětem alternativu v podobě kvalitně stráveného volného času. Je to nutné především proto, aby děti nebyly

zcela pohlceny kyberprostorem a nestaly se závislé na aktivitách spojených s používáním chytrých telefonů, tabletů a počítačů. Důležité je také působení školy, které by mělo studenty vést k pochopení života ve virtuálním světě, informovat o rizicích a diskutovat problematická témata spojená s kyberprostorem. Zde je úkol pro pedagogy, výchovné poradce nebo školní metodiky prevence, aby pro své studenty připravovali preventivní programy a motivovali je k bezpečnému pohybu na internetu.

Přestože nebude nikdy zcela možné veškerá nebezpečí eliminovat, jsou tu právě dospělí a vzdělaní lidé, kteří by měli udělat maximum pro to, aby byl kyberprostor pro dospívající generaci místem, které bude moci navštěvovat bez obav z nebezpečí a odnese si vždy pozitivní zážitky.

Seznam použité literatury a zdrojů

BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o post moderní době*. Vyd. 2., dotisk. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 165 s. POST (Postmoderní sociologické teorie); Sv. 1. ISBN 80-86429-11-3.

BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2004. 290 s. Myšlenky; sv. 19. ISBN 80-204-1195-X.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 431 s. Post; sv. 9. ISBN 978-80-7419-047-6.

BERGH, Joeri van den a Mattias BEHRER. *Jak cool značky zůstávají hot: marketing zaměřený na mladou „generaci Y“*. Vyd. 1. Brno: BizBooks, 2012. 248 s. ISBN 978-80-265-0002-5.

BEZPEČNÝ INTERNET. *Phishing* [online]. 2018 [cit. 12. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/zacatecnik/e-mail/phishing.aspx>

BLAKEMORE, Sarah J. The social brain in adolescence. *Nature Reviews Neuroscience* [online]. 2008, č. 9, s. 267-277 [cit. 17. 11. 2018]. Dostupné z: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30703801/Blakemore_2008.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1554038190&Signature=peaTVja%2BfCnjYZyHDMQJFTMZX9A%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_social_brain_in_adolescence.pdf

BLINKA, Lukáš a kol. *Online závislosti: jednání jako droga?: online hry, sex a sociální sítě: diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. 198 s. Psyché. ISBN 978-80-210-7975-5.

BOUDOURIDES, A. Moses. *Social and psychological effects in computer-mediated-communication* [online]. 1995 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://thalis.math.upatras.gr/~mboudour/articles/csi.html>

BROOKSHEAR, J. Glenn, SMITH, David T. a BRYLOW, Dennis. *Informatika*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2013. 608 s. ISBN 978-80-251-3805-2.

BURIANOVÁ, Barbora. *Jak se chováme on-line? Psychologie dnes* Praha: Portál, 2000, č. 12, s. 17. ISSN 1212-9607.

ČÁP, David et al. *Výchovné poradenství: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1. 12. 2009*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, ©2009. xxi, 250 s. Meritum - výkladová řada. ISBN 978-80-7357-498-7.

ČERNÁ, Alena et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volnočasové aktivity* [online]. [cit. 16. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45565392/33021017k7.pdf/c5ac69c8-021b-4695-988b-e98247ec998e?version=1.7>

ČIHÁK, Michal. *Statistické zpracování dotazníků v SPSS* [online]. Hradec Králové, 2014 [cit. 16. 02. 2019]. Dostupné z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Statist.zprac._dotazniku_v_SPSS-Analyza_dotazniku-2014_Cihak.pdf

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

DĚDKOVÁ Lenka a David ŠMAHEL. Výskyt kyberšikany. In: ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2642-6.

DUFKOVÁ, Anna. *Oblasti rizikového chování spojené s informačními technologiemi*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 81 s. Diplomová práce.

ECKERTOVÁ, Lenka. *Huste internet*. Praha: Petr Prchal, 2014. 87 s. ISBN 978-80-87003-39-8.

ECKERTOVÁ, Lenka a DOČEKAL, Daniel. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2013. 224 s. ISBN 978-80-251-3804-5.

ERLEBACH, Marcel. *Kyberšikana z pohledu žáků 2. stupně základních škol v Jaroměři*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra Sociální pedagogiky, 2017. 75 s. Diplomová práce.

EVROPSKÁ KOMISE. *Bílá kniha Evropské komise. Nový podnět pro evropskou mládež*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2002. 95 s. ISBN 80-86033-74-0.

CHROMÝ, Jakub. *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 286 s. Pedagogická praxe. ISBN 978-80-7367-628-5.

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, California: Corwin Press, 2009, 254 s. ISBN 978-1-4129-6688-7.

HRONCOVÁ, Jolana a Blahoslav KRAUS. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, 251 s. ISBN 80-8083-223-4.

HULANOVÁ, Lenka. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. 1. vyd. Praha: Triton, 2012. 217 s. ISBN 978-80-7387-545-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

KABÍČEK, Pavel a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. Překlad Magdalena Valášková. Vyd. 3. Praha: Portál, 2006. 287 s. ISBN 80-7367-121-2.

KOHOUT, Roman a KARCHŇÁK, Radek. *Bezpečnost v online prostředí*. Vydání: první. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, z.s., 2016. 68 stran. ISBN 978-80-260-9543-9.

- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče*. Vyd. 1. Olomouc: Net University, 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.
- KOPECKÝ, Kamil. *Stalking a kyberstalking - nebezpečné pronásledování*. Olomouc: Net University, 2010. ISBN 978-80-254-7737-3.
- KOPECKÝ, Kamil a SZOTKOWSKI, René. *Nebezpečné komunikační techniky spojené s ICT pro ředitele základních a středních škol*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 62 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-4555-7.
- KOWALSKI, M. Robin, LIMBER, P. Susan a AGATSTON, W. Patricia. *Cyber bullying in the digital age*. 1. vyd. Malden, MA: Blackwell, 2008, 218 p. ISBN 978-0-470-69334-6.
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KRAUS, Blahoslav et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 165 s. ISBN 80-7041-135-X.
- HÝBNEROVÁ, Jana. Závislosti na online prostředí. In: KRČMÁŘOVÁ, Barbora et al. *Děti a online rizika: sborník studií*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2012. 178 s. ISBN 978-80-904920-2-8.
- KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. 432 stran. ISBN 978-80-247-3874-1.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2005. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

MACHÁČKOVÁ, Hana. Soukromí a sebeodkryvání na online sociálních sítích. In: ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 183 s. Psyché. ISBN 978-80-210-7527-6.

MACHOVÁ, Jitka a kol. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 291 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2715-8.

MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. Sydney: University of New South Wales Press, 2014. 269 s. ISBN 978-1742230351.

MERRIMAN, Marcie. *What if the next big disruptor isn't a what but a who?* [online]. 2015. 11 s. [cit. 13. 10. 2018]. Dostupný z: <https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-rise-of-gen-znew-challenge-for-retailers/%24FILE/EY-rise-of-gen-znew-challenge-for-retailers.pdf>

MŠMT. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018* [online]. 2013-2017 MŠMT, s. 9 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>.

ONDREJKOVIČ, Peter. *Negatívne stránky individualizácie mládeže*. 1. vyd. Bratislava: Pedagogická fakulta UK, 1997. 101 s. ISBN 80-8868-17-3.

ONDREJKOVIČ, Peter et al. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.

PETRUSEK, Miloslav a BALON, Jan. *Společnost naší doby: populární sociologie (ne)populárních problémů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 165 s. Průhledy; sv. 10. ISBN 978-80-200-1965-3.

PRICE, Megan a DALGLEISH, John, 2010. Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia* [online]. 29(2), 51-59. [cit. 18. 10. 2018]. Dostupné z: <https://kidshelpline.com.au/upload/22882.pdf>

PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. aktualizované rozšířené vydání, Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

- ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, ©2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SCHWARTZ, Casey. *Finding It Hard to Focus? Maybe It's Not Your Fault*. 2018. [cit. 13. 01 2019]. Dostupný z: <https://www.nytimes.com/2018/08/14/style/how-can-i-focus-better.html>
- SLADEK, Sarah a Alyx GRABINGER. 2018. *Gen Z: The first generation of 21st Century has arrived!* [online]. 16 s. [cit. 18. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.xyzuniversity.com/wp-content/uploads/2018/08/GenZ_Final-dl1.pdf
- SLAMĚNÍK, Ivan. *Emoce a interpersonální vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 208 s. Psyché. ISBN 978-80-247-3311-1.
- SMRČKA, Ferdinand a kol. *ABC rodinné výchovy. Dítě v době dospívání*. 2. vyd. Praha: SPN, 1972. 150 s. Knihy pro rodiče.
- SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 147 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 173 s. Studium. ISBN 80-7178-559-8.
- SZOTKOWSKI, René, KOPECKÝ, Kamil a KREJČÍ, Veronika. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 177 s. ISBN 978-80-244-3911-2.
- ŠANCE DĚTEM: *Kolik času tráví děti během víkendu na internetu?* [online]. [cit. 17. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/kolik-casu-travi-deti-behem-vikendu-na-internetu-169.html>
- ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 183 s. Psyché. ISBN 978-80-210-7527-6.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 232 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4227-3.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 102 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2947-3.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. 575 s. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VAŇKÁTOVÁ, Eva a kol. *Problémy se třídou?: [tipy a náměty pro třídní učitele]*. Praha: Raabe, 2012. 88 s. ISBN 978-80-87553-40-4.

VAŠUTOVÁ, Maria, BARTLÍKOVÁ, Kateřina a Jana KITLIŇSKÁ. *Kyberšikana - známý problém v novém kabátě*. In: VAŠUTOVÁ, Maria a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

VAŠUTOVÁ, Maria a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. *Kyberšikana u školních dětí v okrese České Budějovice* [online]. Univerzita Pardubice, 2016 [cit. 18. 02. 2019]. Dostupné z: http://ifblr.ucm.sk/get_document.php?doc=cmd-5a576c16aa55a8ae4b8359-4.KYBER%8AIKANA+U+%8AKOLN%CDCH+D%CD+V+OKRESE.pdf&down=1.

VYBÍRAL, Zdeněk. *Výzkum disinhibice u mladých uživatelů chatu*. Sborník Děti, mládež a rodina v období transformace, Brno: Barrister & Principal, 2002. 275 – 288 s. ISBN 80-86598-36-5.

Zákon č. 181/2014 Sb. o kybernetické bezpečnosti a o změně souvisejících zákonů (zákon o kybernetické bezpečnosti). *Národní bezpečnostní úřad* [online]. [cit. 10. 11. 2018]. 11 s. Dostupné z: <https://www.nbu.cz/download/nodeid-1384/>

ZIKMUNDOVÁ, Vladimíra. *Vlastnosti multimédií v kontextu utváření významu obrazu*.
Plzeň, 2010., ISBN: 978-80-7043-851-0.

Seznam grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf č. 1 Popis výzkumného vzorku dle pohlaví.....	38
Graf č. 2 Charakteristika výzkumného souboru dle věku.....	39
Graf č. 3 Charakteristika výzkumného souboru dle typu sekundární školy	39
Graf č. 4 Charakteristika výzkumného souboru dle místa bydliště	40
Graf č. 5 Charakteristika výzkumného souboru dle trávených hodin na internetu.....	41
Graf č. 6 Charakteristika výzkumného souboru dle odpovědí na vybrané pojmy.....	43
Graf č. 7 Charakteristika výzkumného souboru dle setkání s kyberšikanou	44
Graf č. 8 Charakteristika výzkumného souboru dle užití prostředků k útoku	45
Graf č. 9 Charakteristika výzkumného souboru dle postoje vůči útoku.....	49
Graf č. 10 Charakteristika výzkumného souboru z pohledu důvěry k další osobě.....	50
Graf č. 11 Charakteristika výzkumného souboru dle postoje vůči útoku	51

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Charakteristika výzkumného souboru dle účelu návštěvy internetu.....	41
Tabulka č. 2 Charakteristika výzkumného souboru při identifikaci rizikového chování na internetu	42
Tabulka č. 3: Osobní setkání a role v kyberšikaně	44
Tabulka č. 4 Charakteristika projevů útočníka	46
Tabulka č. 5 Charakteristika projevu oběti	47
Tabulka č. 6 Charakteristika projevu přihlížejícího.....	48
Tabulka č. 7 Charakteristika úspěšnosti odpovědí respondentů	52
Tabulka č. 8 Charakteristika četnosti správných a špatných odpovědí dle typu středních škol	53
Tabulka č. 9 Četnost setkání s kyberšikanou	55
Tabulka č. 10 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany dle pohlaví.....	55

Tabulka č. 11 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany s ohledem na typ střední školy	57
Tabulka č. 12 Charakteristika četnosti odpovědí na postoj k řešení kyberšikany	58
Tabulka č. 13 Charakteristika četnosti výskytu kyberšikany dle bydliště	59

Seznam příloh

Příloha A: Dotazník

Příloha B: Tabulky ke kapitole 3.3 Výzkumný soubor, charakteristika

Příloha C: Tabulky ke kapitole 3.4. Vyhodnocení a interpretace výzkumného šetření